cities BEYOND GROWTH

MĚSTA ZA HRANICEMI RŮSTU

Příručka pro vzdělávání

Commons Network

tni transnationalinstitute

FUHEM educación + ecosocial

Oikos Denk voorop

INSTITUTE FOR POLITICAL ECOLOGY

NA ZEMI

Tento dokument společně vypracovaly tyto evropské organizace:
Transnational Institute (Nizozemsko)
FUHEM (Španělsko)
Commons Network (Nizozemsko)
Institut za političku ekologiju (Chorvatsko)
Oikos (Belgie)
NaZemi (Česko)

Autoři: José Bellver Soroa a Martin Čech
S přispěním: Rowan Mataram, Elze Vermaas, Sophie Bloemen, Jo Braun, Lana Pukanic a Vedran Horvat.

Prohlášení o použití umělé inteligence: Tato vzdělávací příručka byla částečně vypracována s pomocí nástroje umělé inteligence Claude, který sloužil ke sloučení a strukturování textů vytvořených projektovým týmem (návrh, dotazníky, osnova příručky a poznámky ze setkání). Veškerý obsah vytvořený tímto nástrojem byl autory překontrolován, zeditován a ověřen. Za kvalitu a správnost poskytnutých informací odpovídá hlavní autor.

Ilustrace loga a glosáře: Julie Sauerwein (www.littlestudio.ink)

Ilustrace online kurzu: Iva Jericevic

Sazba: Cyan, Proyectos editoriales, S.A.

Vydavatel: FUHEM Ecosocial
C/ O'Donnell 18, 5 izda, 28009 Madrid
Teléfono: (+34) 914310280
ecosocial@fuhem.es
https://www.fuhem.es/ecosocial/

Madrid, červenec 2026

Spolufinancováno Evropskou unií

Tato publikace byla vytvořena s finanční podporou Evropské unie. Názory a stanoviska vyjádřená v této publikaci jsou výhradně názory a stanoviska autora a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie nebo Evropské výkonné agentury pro vzdělávání a kulturu (EACEA). Za tyto názory a stanoviska nenese odpovědnost ani Evropská unie, ani EACEA.

Licence Creative Commons 4.0 Uveďte původ – Neužívejte komerčně – Nezasahujte do díla (BY-NC-ND)

Obsah

ÚVOD 5

O projektu Města za hranicemi růstu 5
Pro koho je tato příručka určena a jak ji používat 6
Stručný přehled vzdělávacího programu 6

1. KONCEPČNÍ RÁMEC POST-RŮSTU 8

1.1 Co rozumíme pod pojmem „post-růstová města"? 8
1.2 Koncepční rámec programu 10
1.3 Šest tematických os 12

2. OBECNÝ MODULOnline kurz 15

2.1 Koncepce a cíle modulu 15
2.2 Dosah, profil účastnictva a rozmanitost 16
2.3 Obsah jednotlivých lekcí 17
2.4 Metodika výuky: co fungovalo a co ne 20
2.5 Účast, zapojení a mezinárodní učebna 21

3. ZÍSKANÉ DOVEDNOSTI A VZÁJEMNÉ UČENÍ 23

3.1 Kompetence rozvinuté v rámci programu 23
3.2 Vzájemné učení: hodnota mezinárodní učebny 25

4. ZÍSKANÉ ZKUŠENOSTI A KRITICKÁ REFLEXE 27

4.1 Ke koncepci programu 27
4.2 K pedagogice post-růstu 28
4.3 K rozmanitosti evropských kontextů 29

5. MÍSTNÍ MODULY NA MÍRU 31

5.1 Odůvodnění a koncepce modulů na míru 31
5.2 Šest místních modulů 32
5.3 Dynamika zapojení více zainteresovaných stran: společné poznatky 35

6. DOPORUČENÍ PRO REPLIKACI PROGRAMU 38

Příloha A. Slovníček klíčových pojmů 40

Příloha B. Bibliografie a zdroje podle modulů 44

ÚVOD

O projektu Města za hranicemi růstu

Města leží v centru klimatické a ekologické krize – ale mají také příležitost stát v základu řešení těchto problémů. Soustřeďují se v nich jak emise oxidu uhličitého, tak nerovnosti i politická rozhodnutí, která utvářejí životy milionů lidí. Města jsou také zároveň místem, kde se organizují komunity, kde družstva vytvářejí různé alternativy a kde mohou jednat místní samosprávy, a to často rychleji než státy. Stručně řečeno, jsou nejslibnější arénou pro transformační změnu.

Tato příručka je výsledkem projektu **Města za hranicemi růstu (Cities Beyond Growth)**, mezinárodního projektu financovaného programem Erasmus+ Evropské unie.[1] Projekt spojil šest organizací občanské společnosti z pěti evropských měst – Transnational Institute (TNI) a Commons Network z Amsterdamu (Nizozemsko), Oikos z Gentu (Belgie), FUHEM z Madridu (Španělsko), NaZemi z Brna (Česko) a Institut za političku ekologiju (IPE) ze Záhřebu (Chorvatsko) – kolem společného přesvědčení, že přechod k udržitelným a klimaticky odolným městům vyžaduje nejen technická řešení, ale i zásadní posun v tom, jak chápeme ekonomiku, péči a demokratickou participaci.

Výchozím bodem projektu je zjištění, že ekonomické modely orientované na růst již nejsou udržitelné – ani z ekologického, sociálního či politického hlediska. Jakákoli ekonomika, která usiluje o zajištění důstojných životních podmínek pro současné i budoucí generace, musí fungovat v rámci planetárních hranic. To znamená opustit růst jako organizační logiku městského rozvoje a směřovat k **post-růstové ekonomice** založené na blahobytu, dostatečnosti a demokratickém sebeurčení.

Projekt Města za hranicemi růstu se zaměřuje na vzdělávací rozměr podpory potřebné transformativní změny. V letech 2024 až 2026 projekt navrhl, otestoval a zdokonalil dvoudílný vzdělávací program – obecný online kurz a místně přizpůsobený prezenční modul –, který byl poskytnut přibližně 1 300 zainteresovaným osobám po celém světě a následně v šesti konkrétních městech. Cílem nebylo pouze budovat znalosti, ale také navrhnout vzdělávací procesy, které přímo posílí postavení komunit a zástupců a zástupkyň místní samosprávy, aby se stali aktéry a aktérkami inkluzivních a demokratických přechodů k post-růstové ekonomice ve svých městech.

1 Úplný název projektu zní „Wellbeing for All: Building Climate Resilient Cities Together“, z propagačních důvodů výstupů projektu později pojmenován jako „Cities Beyond Growth“ (Města za hranicemi růstu).

Pro koho je tato příručka určena a jak ji používat

Tato příručka je praktickým zdrojem informací pro kohokoli, kdo chce **porozumět, replikovat nebo přizpůsobit vzdělávací program Města za hranicemi růstu**, nebo se jím inspirovat, při navrhování vlastního programu.

Je určena pro:

- **pedagogy a lektorky** v organizacích občanské společnosti, na univerzitách a v zařízeních neformálního vzdělávání, kteří chtějí vyučovat o post-růstových městech
- **aktivistky a komunitní organizátory,** kteří hledají strukturovaný rámec pro mobilizaci kolem témat bydlení, potravin, energie, mobility, demokratických technologií, demokracie a péče
- **nevládní organizace a sítě**, které chtějí tento druh mezinárodní vzdělávací zkušenosti zahrnující různé zainteresované strany replikovat ve svých vlastních kontextech

K použití této příručky nemusíte být odborníky na post-růstovou ekonomiku. Je koncipována tak, aby byla přístupná širokému publiku s různou úrovní předchozích znalostí a sloužila jak jako **referenční dokument**, tak jako **praktický průvodce**.

Příručku lze číst od začátku do konce nebo v ní listovat podle jednotlivých kapitol v závislosti na vašich potřebách. Část I představuje koncepční rámec, na kterém program stojí. Část II podrobně dokumentuje obecný online modul – jeho strukturu, obsah a metodiku. Části III a IV se zamýšlejí nad dovednostmi získanými v rámci programu, získanými poznatky a konkrétními doporučeními pro replikaci. Část V představuje šest místně přizpůsobených modulů, z nichž každý je šitý na míru konkrétnímu městu a kontextu zainteresovaných stran. Příručka končí podněty k replikaci a výzvou k navazování kontaktů, přizpůsobování a rozvíjení realizované zkušenosti.

Stručný přehled vzdělávacího programu

Vzdělávací program Města za hranicemi růstu byl strukturován do dvou vzájemně se doplňujících modulů, jejichž cílem bylo přivést účastnictvo od koncepčního porozumění k místním konkrétním krokům.

Obecný modul byl realizován jako online kurz přístupný až pro 1 000 zainteresovaných osob z celé Evropy. Byl rozčleněn do šesti tematických bloků – Demokracie a péče; Energie; Bydlení; Potraviny; Mobilita; Technologie – a poskytoval společný koncepční rámec pro pochopení přechodu k post-růstovému modelu, zkoumal inspirativní příklady funkčních alternativ z celé Evropy a podporoval přeshraniční dialog mezi účastnictvem s různým zázemím a rolemi. Kurz byl veden v angličtině (se simultánním tlumočením do španělštiny a češtiny) a byl doplněn vícejazyčnými přípravnými materiály ve španělštině, češtině, nizozemštině a dalších jazycích.

Místní moduly na míru navrhly a realizovaly všechny z šesti partnerských organizací. Tato místní prezenční setkání se podrobněji zabývala konkrétními výzvami a příležitostmi každého města a jeden online kurz se podrobněji věnoval energetické transformaci. Ve všech případech se sešly menší skupiny 20 až 30 místních zástupkyň komunit a sociálních podniků, úředníků, či aktivistek, aby se společně věnovaly post-růstovým strategiím, které jsou relevantní pro jejich kontext.

Tyto dva moduly společně nabídly **vzdělávání pro široké spektrum cílových skupin**, které spojilo lidi z různých sektorů a prostředí: nevládní organizace a komunitní sdružení, představitelky místní samosprávy, akademičky, aktivisty, družstva a marginalizované komunity. Tato směsice nebyla náhodná – odráží základní přesvědčení projektu Města za hranicemi růstu, a to že přechod k post-růstu může uspět pouze tehdy, je-li budován demokraticky, a za aktivní účasti i těch, které současné nerovnosti postihují nejvíce.

Následující stránky dokumentují, co a jak bylo v projektu učeno a předáváno a co se naučilo účastnictvo – aby se na tyto zkušenosti dalo navázat a posunout je dále těmi, kteří se tématu budou v budoucnosti věnovat.

1 KONCEPČNÍ RÁMEC POST-RŮSTU

1.1 Co rozumíme pod pojmem „post-růstová města"?

Žijeme v ekonomikách postavených na jednom hlavním a nadřazeném cíli: ekonomickém růstu. Poslední desetiletí považovaly vlády po celém světě růst HDP za své primární měřítko úspěchu, za svůj ústřední politický slib a za základní organizační logiku veřejné politiky. A přece nelze ignorovat důkazy o tom, k čemu to vedlo – ke zrychlující se klimatické krizi, prohlubující se nerovnosti, systematickému podceňování péče a komunitního života a k neustále se zvětšující propasti mezi takzvanou „zdravou ekonomikou" a skutečnou životní zkušeností lidí. Ukazatel HDP však nikdy nebyl koncipován jako měřítko společenského pokroku. HDP vyjadřuje peněžní hodnotu všech zboží a služeb vyprodukovaných v ekonomice. Nezohledňuje přitom jiné činnosti nezbytné pro život, jako je nepeněžně oceňovaná pečovatelská práce nebo správné fungování ekosystémů. Místo toho zahrnuje činnosti, které nemusí být pro společnost nutně pozitivní, což vede k protichůdné situaci, kdy HDP roste i v případě ropných skvrn, odlesňování a povodní nebo když továrny propouštějí pracující, zatímco akcionáři dále privatizují zisky.

Za těmito selháními stojí **ekosociální krize**: propojení ekologických, sociálních a politických kolapsů, jejichž původ leží v kapitalismu. Nejedná se o náhodné nahromadění dílčích problémů. Stejné struktury, instituce a mocenské vztahy, které pohánějí neustálou expanzi toků materiálu a energie překračující planetární hranice, zároveň prohlubují nerovnosti v příjmech, mezi gendery a skupinami, na které dopadá systémový rasismus. Ti, kdo nejméně přispěli ke koncentraci zisků, trpí důsledky nejvíce. Již sedm z devíti planetárních hranic identifikovaných vědkyněmi a vědci bylo překročeno[2] , a 10 % Evropanů a Evropanek s nejvyššími příjmy vyprodukují více emisí skleníkových plynů než nejchudších 50 % dohromady.[3] Nejedná se o technické selhání, která lze vyřešit technickými opatřeními. Jsou to strukturální vlastnosti ekonomiky závislé na růstu.

Post-růst je reakcí na tyto sbíhající se krize. Jak uvádí Katherine Trebeck, spoluzakladatelka Wellbeing Economy Alliance, klíčovou otázkou je, jak učinit ekonomiku „prostředkem k dosažení takového života, jaký si lidé přejí žít" – a k vytvoření takové planety, jakou chceme zanechat budoucím generacím. To znamená změnu zaměření: od nekonečné expanze materiální produkce směrem k udržitelnému blahobytu lidí a planety. Jak odhalila nedávná rozsáhlá studie, má tento přístup významnou podporu veřejnosti[4]. Znamená to uvážlivě rozhodovat o tom, které ekonomické aktivity je třeba rozšiřovat

2 PBScience (2025). *Planetary Health Check 2025*, Potsdam Institute for Climate Impact Research (PIK), Potsdam, Germany.

3 Oxfam, "EU's richest 10% emit as much planet-heating emissions as half the EU's poorest population", press release, 20th November 2023 https://www.oxfam.org/en/press-releases/eus-richest-10-emit-much-planet-heating-emissions-half-eus-poorest-population

4 Krpan, D., Basso, F., Hickel, J. E., Kallis, G. (2025) Assessing public support for degrowth: survey-based experimental and predictive studies. *The Lancet Planetary Health*. Volume 0, Issue 0, 101326. https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(25)00204-9/fulltext

(družstva v oblasti obnovitelných zdrojů energie, komunitní potravinové systémy, veřejné služby, péče) a které je třeba omezovat (fosilní paliva, spekulativní trh s nemovitostmi, průmyslové zemědělství, reklama). Zásadní je, že tento přístup trvá na tom, že tato transformace musí být spravedlivá: Předchozí éry ekonomické transformace opakovaně přesouvaly náklady na ty, kteří byli stávajícím systémem již tak nejvíce znevýhodněni, a post-růstový přístup odmítá tento vzorec opakovat.

Několik souvisejících rámců se pohybuje ve stejném terénu a v průběhu kurzu z nich bylo rovněž čerpáno. **Nerůst** (Degrowth) se výslovně zaměřuje na omezení nejškodlivějších sektorů ekonomiky a naopak pobízí k investicím do toho, co je pro lidský život vitální – s argumentem, že země s vysokými příjmy musí snížit svou celkovou spotřebu energie a surovin jako předpoklad pro spravedlnost, a to jak uvnitř státních hranic, tak i napříč nimi.[5] **Ekonomika blahobytu** (Wellbeing economy) staví lidský a ekologický blahobyt do centra ekonomického měření a politiky, překračuje rámec HDP a místo toho se ptá, zda jsou potřeby lidí uspokojovány v rámci planetárních limitů.[6] **Ekonomie koblihy** (Doughnut economics) tomuto přístupu dává prostorovou a vizuální podobu a mapuje, do jaké míry město nebo země současně uspokojuje sociální potřeby svých obyvatel – vnitřní kruh – a zůstává v rámci planetárních hranic – vnější kruh.[7] **Ekonomika ustáleného stavu** (Steady-state economics), zakořeněná v tradici ekologické ekonomie, tvrdí, že ekonomika musí stabilizovat svůj průtok energie a materiálů v rámci regeneračních a asimilačních limitů ekosystémů a dosáhnout tak kvalitativního rozvoje bez kvantitativní expanze.[8] Nejedná se o soupeřící školy, ale o komplementární pohledy – což podtrhuje skutečnost, že přední vědkyně a vědci spojení s každou z těchto tradic jsou spoluautory přelomové přehledové studie v oblasti post-růstu.[9] Partnerské organizace v projektu Města za hranicemi růstu čerpaly z různých kombinací v závislosti na svém kontextu. Spojovalo je však přesvědčení, že růst není synonymem společenského rozvoje a že explicitní navržení ekonomik, které jsou zaměřeny na lidský a ekologický rozkvět, je nejen nezbytné, ale i dosažitelné a proveditelné.

Proč města? Města nejsou neutrálními jevišti, na nichž se odehrává růstová ekonomika – patří mezi její hlavní motory: Jsou místy globální akumulace kapitálu, kde se bohatství vytváří, přivlastňuje a koncentruje a kde se prosazuje a udržuje politická a právní infrastruktura globální ekonomiky.[10] 1 000 největších měst na světě se podílí více než 60 % na globálním HDP.[11] Soustřeďují se v nich také negativní dopady: Města jsou zodpovědná za přibližně 70 % globálních emisí oxidu uhličitého, a právě v nich jsou také nejhustěji a nejhmatatelněji pociťovány externality kapitalistického režimu poháněného růstem – znečištění, nerovnosti, prostorová segregace, přepracování a zesílené dopady klimatických extrémů, jako jsou vlny veder a povodně.[12] Zároveň města nabízejí blízkost. Lidé žijí blízko u sebe, blízko místních institucí a

5 Hickel, J. (2020). *Less is More: How Degrowth Will Save the World*. Penguin Rand House. For a systematic introduction to the field of degrowth, see also: Nelson, A. (ed.) (2026). Routledge Handbook of Degrowth. Routledge, and Schmelzer, M., Vetter, A. & Vansintjan, A. (2022). *The Future is Degrowth: A Guide to a World Beyond Capitalism*. Verso.

6 Jackson, T. (2016). *Prosperity without Growth*. Routledge, 2º ed.; Trebeck, K. & Williams, J. (2019). *The Economics of Arrival*. Policy Press.

7 Raworth, K. (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. Chelsea Green Publishing.

8 Dietz, R. & O'Neill, D.W. (2013). *Enough Is Enough: Building a Sustainable Economy in a World of Finite Resources*. Routledge; For the foundational theoretical framework, see also: Daly, H.E. & Farley, J. (2011). *Ecological Economics: Principles and Applications*. Island Press (2nd ed.).

9 Kallis, G., Hickel, J., O'Neill, D.W., Jackson, T., Victor, P.A., Raworth, K., Schor, J.B. & Steinberger, J.K. (2025). Post-growth: the science of wellbeing within planetary boundaries. *The Lancet Planetary Health*. https://doi.org/10.1016/S2542-5196(24)00310-3

10 Savini, F., Ferreira, A. & von Schönfeld, K.C. (2022). *Post-Growth Planning: Cities Beyond the Market Economy*. Routledge.

11 https://www.oxfordeconomics.com/global-cities-index/

12 Seto, K.C., Churkina, G., Hsu, A., et al. (2022). Chapter 8: Urban Systems and Other Settlements. In: IPCC, *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009157926.010

blízko politického rozhodování. To z nich činí mimořádně úrodnou půdu pro post-růstové experimenty – pro bytová družstva, energetické komunity, komunitní zahrady, systémy sdílené mobility, participativní rozpočty a mnoho dalších praktik, které mohou v každodenním životě zhmotnit alternativní ekonomickou logiku.

1.2 Koncepční rámec programu

Kurz Města za hranicemi růstu byl koncipován na základě vrstevnatého koncepčního rámce. Celým programem se prolínaly následující čtyři vzájemně propojené analytické pohledy, které poskytovaly společný slovník pro všech šest tematických bloků.

Tři selhání kapitalismu: příroda, péče a demokracie

Aby se zdůraznila systémová povaha tohoto problému, vycházelo úvodní setkání kurzu z díla politické filozofky Nancy Fraser, která popisuje, jak kapitalistický systém profituje z parazitování na nekomodifikovaných oblastech lidského života a přírody a tím podkopává podmínky, které život ve společnosti vůbec umožňují.[13] Přírodní prostředí využívá jako bezplatný zdroj a skládku odpadu, aniž by jej obnovoval. Těží z placené práce, ale také z neplacené práce, zejména z pečovatelské práce, kterou historicky nepřiměřeně vykonávají ženy a která zajišťuje reprodukci pracovní síly: chystání jídla, vychovávání děti udržování komunit. Systém závisí na veřejných institucích a právních systémech, zároveň se však snaží tyto instituce podkopávat prostřednictvím lobbingu, daňových úniků a regulace ve prospěch zájmových skupin. Jsou to přitom záměrně vytvořené strukturální tendence zabudované do fungování ekonomik závislých na růstu.

To, co činí tento rámec pro kurz obzvláště působivým, je jak Fraser popisuje **časovou chudobu** – chronického vyčerpání způsobeného ekonomikou, která od pracovníků vyžaduje stále více, zatímco omezuje financování sociální infrastruktury, která kdysi tlumila nárazy každodenního života. Sociální krize se podle jejích slov projevuje jako systém, který vysává energii potřebnou k péči o rodiny, vedení domácností, udržování komunit, budování přátelství a politických sítí a utváření solidarity. Nejde pouze o problém kvality života. Jedná se o strukturální překážku pro společné statky, demokratickou participaci a jakýkoli přechod k post-růstovému modelu: Energetická družstva vyžadují čas dobrovolníků; participativní rozpočty vyžadují občanskou angažovanost; komunitní zahrady vyžadují kolektivní údržbu. Společnost, v níž jsou lidé vyčerpáni přepracováním a finanční nejistotou, je společností, v níž se společné statky nemohou rozvíjet.

Tento rámec také pomohl odhalit souvislosti mezi jednotlivými sekcemi, které by se jinak mohly jevit jako oddělené sektorové problémy. Krize bydlení, krize potravinového systému, krize energetické chudoby, demokratický deficit – to vše jsou související projevy téže základní dynamiky: podřízení lidských potřeb a ekologické soudržnosti logice akumulace kapitálu.

13 Fraser, N. (2023). *Cannibal Capitalism: How our System is Devouring Democracy, Care, and the Planet and What We Can Do About It*. Verso.

Za hranice institucionálních rámců, které protežují trh

Vzhledem k tomu, že zboží a služby lze organizovat především prostřednictvím tří institucí – **státu** (veřejné poskytování, demokratická odpovědnost, přerozdělování), **trhu** (konkurence, cenové signály, soukromé vlastnictví) a **občin** (kolektivní sebeorganizace, sdílená správa, komunitní vlastnictví) –, jsou současná kapitalistická města silně vychýlena k výhradní preferenci tržních řešení, zatímco stát často působí spíše jako zaručovatel podmínek pro soukromou akumulaci než jako garant veřejného blaha. Občiny – historicky potlačené procesy ohrazování, právně marginalizované, ale trvale přítomné – představují třetí institucionální sektor, který by post-růstová města měla aktivně rozvíjet – ať už prostřednictvím podpory jejich autonomního vzniku a organizace či prostřednictvím politik, které směrují státní aktivitu k vytváření takovéhoto sociálního blahobytu, nebo kombinací obou přístupů.

Občiny jsou samosprávné, komunitou vedené procesy řízení zdrojů a vztahů. Občinace (Commoning) – praxe kolektivního využívání, správy a budování komunity – nabízí post-kapitalistickou formu organizace, která se odklání od lineárního myšlení a individualismu směrem k ekosystémům a vztahům. Šest sektorálních příkladů z kurzu – bytová družstva, energetické komunity, rady pro potravinovou politiku, participativní rozpočty, digitální občiny, cyklistické odbory – lze chápat jako experimenty zaměřené na obnovení této institucionální rovnováhy a na demonstraci toho, že základní potřeby lze uspokojit prostřednictvím forem správy, které upřednostňují užitnou hodnotu před směnnou hodnotou.

Důležité je, aby se města vzdálila od výchozího předpokladu, že trhy zajišťují uspokojení základních potřeb efektivně a spravedlivě – což je předpoklad, který důkazy důsledně vyvracejí – a směřovala k promyšlenému institucionálnímu uspořádání, které čerpá ze všech tří modelů – tedy nejen trhu, ale i státu a občin. To znamená nejen vytváření a spravování občin zdola, ale i přeorientování činností státu: přenastavit směrování veřejných investic, regulaci a veřejné zakázky od podpory trhu k aktivní podpoře kolektivního a veřejného poskytování služeb. Hlavním principem nastavení nového a udržitelného stavu ekonomiky je praxe **dekomodifikace**, tedy vyjmutí základních potřeb z tržní logiky a zajištění jejich poskytování prostřednictvím veřejných či komunitních institucí. Dnes nicméně dominuje přesně opačný trend, a to komodifikace, tedy přeměna dříve bezplatných nebo neziskových entit (péče, voda, energie, bydlení, data) na tržní komodity. Když je jediným cílem poskytování zisk, klesá kvalita, zvyšuje se nerovnost v přístupu k výrobkům a službám a pracující čelí zvyšujícímu se vykořisťování. Ve městech může dekomodifikaci vést řada aktérů – družstva, komunity, obce, neziskové organizace – a státní opatření, jsou-li přeorientována na společenský blahobyt, patří mezi její nejmocnější hybné síly. K tomuto jevu již dochází ve všech šesti oblastech zkoumaných v rámci kurzu a představuje jeden z nejpřímějších praktických projevů post-růstového přístupu a myšlení pro městský život.

Městský metabolismus

Většinou lekcí se prolínal princip **městského metabolismu**: pochopení toho, že města fungují jako systémy zasazené do toků energie, potravin, vody, materiálů a odpadu, které sahají daleko za jejich hranice. Pokud bychom města metaforicky vnímali jako živé organismy, jejich metabolismus zahrnuje biofyzikální výměny s přírodou – především s venkovskými oblastmi, které poskytují nezbytné materiály a energii a pohlcují jejich odpad. Tyto toky nejsou pouze technické: jsou politické. Kdo je ovládá, jak jsou řízeny, kdo z nich těží a kdo nese náklady – nejen vnitrostátně, ale i včetně například zemí globálního Jihu – a to jsou otázky moci. Post-růstový přístup k městskému metabolismu se ptá nejen na to, jak tyto

toky zefektivnit, ale také jak je učinit spravedlivějšími, lokálnějšími, demokratičtějšími a fungujícími v rámci ekologických mezí.

Dostatečnost

S městským metabolismem úzce souvisí princip **dostatečnosti** – myšlenka, že cílem politiky by neměla být prostá maximalizace produkce a spotřeby, ale zajištění *dostatku*: dostatek energie k vytápění, dostatek jídla k dobrému stravování, dostatek bydlení k důstojnému životu, dostatek času k péči o druhé. V rámci sekce věnované energii zde bylo učiněno klíčové rozlišení: *Energetická účinnost* se zaměřuje na snižování individuální poptávky, zatímco *energetická dostatečnost* se zaměřuje na snižování poptávky v rámci celého systému a pokládá otázku, zda je celkový objem energie, který ekonomika vyžaduje, slučitelný s planetárními mezemi. Toto rozlišení platí napříč sektory: Pohled z perspektivy dostatečnosti klade přednostní otázku, kolik je dost a pro koho.

Dostatek neznamená úsporná opatření ani strádání. Pro většinu lidí v evropských městech by ekonomika založená na dostatku znamenala více – více jistoty, více času, více vzájemných vazeb – nikoli méně. Je to vrchní vrstva spotřeby, která se musí zmenšit. V tomto smyslu je **technickou definicí** post-růstových zásahů zpomalování, zmenšování a přetváření materiálových toků urbanizace; **politickou definicí** pak zaměření na anti-kapitalistickou nebo post-kapitalistickou politiku nezbytnou k dosažení tohoto cíle. Obě dimenze jsou nezbytné a kurz se záměrně zabýval oběma po celou dobu.

1.3 Šest tematických os

Jedním z ústředních pedagogických rozhodnutí kurzu Města za hranicemi růstu bylo uspořádat jeho obsah kolem šesti základních lidských potřeb a klíčových sektorů – demokracie a péče, energie, bydlení, potraviny, mobilita a technologie – namísto linky abstraktních ekonomických teorií. Tato sektorová struktura se v praxi ukázala jako účinná z několika důvodů.

Za prvé poskytla účastnictvu bez ohledu na jejich zázemí či primární oblast působení vstupní bod prostřednictvím sektorů, které znají a jsou jim blízké, a teprve poté je vyzvala, aby si uvědomili jejich souvislosti s ostatními. Aktivista zabývající se bytovými družstvy mohl rozpoznat, jak hnutí za energetické občiny čelilo podobným výzvám a vyvinulo podobná řešení. Úřednice zodpovědná za nákup potravin mohla vidět relevanci mechanismů participativní demokracie vyvinutých v kontextu městské mobility. Kurz budoval systémové myšlení postupně a prostřednictvím konkrétního a známého namísto abstraktního a obecného. Zadruhé sektorový přístup zabránil určitému typu samovýběru, který často omezuje post-růstové vzdělávání: Namísto toho, aby přilákal pouze účastnictvo, které se již s touto nálepkou ztotožňuje, přivedl lidi prostřednictvím jejich konkrétních zájmů – bydlení, potraviny, mobilita, digitální práva – a tyto zájmy rozšířil do širšího rámce.

V průběhu jednotlivých lekcí se objevilo několik **průřezových vzorců,** které osvětlují soudržnost městské post-růstové agendy se společnými principy a analýzou:

- **Limity technologických řešení**

Většina lekcí ústila v kritiku opatření, která usilují výhradně o efektivitu a technologická řešení, aniž by zpochybňovala co, pro koho a proč se reálně vyrábí. Nejvýrazněji to vyplynulo z lekce věnované energii:

Globální rozšiřování obnovitelných zdrojů energie pokrývá rostoucí spotřebu energie aniž by celkově nahrazovalo fosilní paliva, protože motiv zisku zabudovaný do soukromých energetických trhů odstraňuje pobídku ke snižování poptávky. Stejná logika – že stavět více (domů, silnic atd.) bez řešení otázky rovnoměrného přístupu a správy poskytování služeb – byla zpochybňována v rámci diskusí o bydlení i mobilitě. Post-růst přitom není anti-technologický, nýbrž zdůrazňuje, že návrh, vlastnictví a správa technologií jsou stejně důležité jako technologie samotná.

- **Přínosná spolupráce mezi přístupy přinášející řešení „zdola" a „shora"**

V každé lekci patřily k nejtransformativnějším příkladům ty, v nichž se iniciativy zdola a politická opatření shora vyvíjely společně, přičemž jedna strana vzájemně umožňuje existenci druhé. Například italské sociální družstva vzešla z komunitní organizace a později byla právně uznána a podporována státem. Staletá tradice sociálního bydlení ve Vídni vznikla v období radikální komunální politiky a je udržována institucionálním uspořádáním dodnes. Gironská dohoda o post-růstu formálně propojuje občanskou společnost, akademickou sféru a městskou samosprávu kolem společné agendy. Ani experimentování zdola nahoru, ani reforma shora dolů nestačí samy o sobě: Post-růstová města potřebují obojí v promyšleném a udržovaném stavu.

- **Družstva jako stavební kámen**

V každé lekci – energetické komunity (např. REScoop, Carbon Coop), bytová družstva (např. Miethäuser Syndikat, La Borda), potravinová družstva (např. La Osa, La Louve), družstva v oblasti mobility (např. Som Mobilitat), digitální družstva a další – se družstva ukázala jako fundamentální institucionální forma post-růstových měst. Jsou totiž strukturálně demokratické (např. princip jeden člen, jeden hlas), upřednostňují užitnou hodnotu před směnnou hodnotou, přebytky reinvestují do komunity, místo aby je z ní odčerpávaly a privatizovaly, a budují kolektivní kapacitu a odolnost. Jak během kurzu argumentoval Chris Vrettos z REScoop – s odvoláním se na výzkum transformační schopnosti nerůstu v energetických komunitách po celé Evropě – existuje pět prvků, díky nimž je jakákoli iniciativa skutečně v souladu s post-růstovým přístupem: vzdělávání; rozvíjení dovedností; transformace toků zdrojů směrem k soběstačnosti; demokratické řízení; a strategické síťování pro systémovou změnu. To je rámec, který rezonoval ve všech šesti oblastech.

- **Redistribuce času jako transformační horizont**

V průběhu jednotlivých lekcí se otázka času objevovala nejen jako překážka, ale jako jedna z nejčastěji se opakujících vodítek kurzu: Že post-růstová města vyžadují především lidi, kteří mají čas. Čas na organizování energetických družstev a sdružení nájemníků, na vaření a účast na komunitním řízení v oblasti stravování, na účast na konzultacích o cyklistice, na péči o druhé, na zapojení do demokratického života. Přerozdělení pracovní doby – zkrácení počtu hodin, které ekonomika vyžaduje, a jejich vrácení lidem, komunitám a společnému blahu – bylo představeno jako jeden z nejpřímějších politických nástrojů, které mají města k dispozici. Zkušební provoz čtyřdenního pracovního týdne ve Valencii (Španělsko), který snížil stres, zlepšil zdraví, zvýšil čas na péči a občanský život a nejvíce prospěl dětem, nebyl prezentován jako okrajový experiment, ale jako důkaz, že toto přerozdělení již probíhá a je politicky dosažitelné. Post-růstová města nemohou budovat vyčerpaní lidé a lze je vybudovat pouze tehdy, mají-li lidé čas a energii na to, aby je budovali společně.

Níže uvedená tabulka shrnuje šest tematických os programu a partnerské organizace odpovědné za jednotlivá témata:

Téma	Partner
Demokracie a péče	Oikos
Energie	TNI
Bydlení	NaZemi
Potraviny	FUHEM
Městská mobilita	IPE
Demokratické technologie	Commons Network

Těchto šest oblastí pokrývá klíčové a materiálně významné toky městské ekonomiky a rozměry každodenního života, které jsou nejvíce přímo formovány ekonomickou organizací. A jsou i hluboce propojeny: město, které dekarbonizuje svůj energetický systém, zatímco v oblasti potravin, bydlení a mobility se řídí výhradně tržní logikou, nezměnilo svůj metabolismus; město, které zavádí participativní demokracii, zatímco ponechává komoditní formu svých základních služeb beze změny, nezměnilo svou politiku. Ambicí post-růstového urbanismu je systémová změna a struktura tohoto vzdělávacího programu byla navržena tak, aby byl tento systémový charakter pociťován a chápán, a to po jednotlivých oblastech. Rovněž byly vybrány sektorové modelující post-růstové příklady pro příklady zdola i shora vždy v každém webináři, aby byly konkrétně ukázány klíčové hodnoty a principy post-růstu, např. potřeba kolektivního jednání nebo princip omezeného či limitovaného získávání zisku.

Post-růst, jak zdůraznil Federico Savini v úvodu kurzu (lekce 0), není projektem menšiny – je to politika „více pro mnohé" a politika „méně pro pár". Kurz byl koncipován v tomto duchu a tato příručka dokumentuje jeho výsledky.

2 OBECNÝ MODUL Online kurz

2.1 Koncepce a cíle modulu

Obecný modul vzdělávacího programu projektu byl koncipován jako šestitýdenní online kurz s názvem Města za hranicemi růstu a byl otevřen účastnictvu z celé Evropy i mimo ni. Jeho hlavním cílem bylo poskytnout společný pojmový slovník pro pochopení městských transformací v rámci post-růstového přístupu, představit inspirativní příklady alternativ především z různých evropských měst a podpořit trvalý přeshraniční dialog mezi lidmi s různým profesním zázemím a zkušenostmi.

Kurz koordinovalo společně šest partnerských organizací projektu a probíhal na platformě Moodle, což je open-source platforma pro e-learning, která sloužila jako digitální rozcestník celého programu. Každý týden převzala vedení jiná partnerská organizace – navrhovala obsah, vybírala přednášející, zajišťovala živý webinář a moderovala fórum na Moodle v dnech před a po dané lekci. Tato střídající se struktura poskytla účastnictvu vhled do kultury a místních odborných znalostí šesti různých organizací občanské společnosti a zajistila, že celkový rámec kurzu nedominovala žádná výhradní perspektiva, přičemž všechny příspěvky jednotlivých organizací prošly vnitřní diskuzí.

Živé lekce se konaly každý týden přes platformu Zoom, trvaly devadesát minut a navazovaly na ně vícejazyčné diskusní místnosti, kde mohli účastníci pokračovat v diskusi v menších skupinách ve svém preferovaném jazyce. Všechny lekce zahrnovaly živé tlumočení do španělštiny a češtiny. Materiály na platformě Moodle – základní texty, doplňkové zdroje, videa a podcasty – byly k dispozici v několika jazycích, zejména v angličtině, španělštině, češtině a nizozemštině, což odráželo jazykovou rozmanitost účastníků.

Jedním z nejdůležitějších rozhodnutí při koncepci kurzu byla volba **sektorové struktury**: Namísto toho, aby byl kurz organizován kolem abstraktní ekonomické teorie nebo samotného konceptu post-růstu, byla každá lekce zakotvena v jedné zásadní potřebě či sektoru – demokracie a péče, energie, bydlení, potraviny, městská mobilita a demokratické technologie. Tento přístup zabránil určitému samovýběru, který často omezuje vzdělávání v oblasti post-růstu, kdy akce přitahují především ty, kteří se již s tímto pojmem ztotožňují. Tím, že účastnictvo vstoupilo do kurzu prostřednictvím konkrétní oblasti – bydlení pro organizátora nájemníků, potraviny pro praktikujícího městské zemědělství, energie pro členku komunitního družstva –, setkali se s širším rámcem skrze to, co jim již dává smysl. Z našeho pohledu fungovala sektorová struktura dobře právě proto, že se vyhnula příliš abstraktnímu úvodu a umožnila, aby se systémové souvislosti vynořovaly organicky v průběhu týdnů.

2.2 Dosah, profil účastnictva a rozmanitost

Kurz přilákal více než 1 700 registrovaných účastníků z více než 100 zemí. Takový rozsah byl pro vzdělávací program vedený občanskou společností pozoruhodný a odrážel jak rostoucí zájem o myšlenky post-růstu, tak zanoření partnerských organizací do různých kanálů a sítí.

Účastnictvo pocházelo z nejrůznějších profesních a občanských prostředí: Šlo o zaměstnankyně nevládních organizací, akademičky, úředníky místní samosprávy, komunitní organizátory, členky družstev, aktivistky, pedagogy a v politice aktivní lidi. Tato profesní rozmanitost byla záměrně pěstována prostřednictvím strategie oslovování účastnictva každou partnerskou organizací a formovala charakter diskusí způsobem, jaký se v čistě akademickém či čistě aktivistickém prostředí málokdy vyskytuje. Úředník státní správy a organizátorka nájemníků, kteří se zabývají stejnou otázkou dekomodifikace bydlení, vnášejí do diskuse odlišná omezení, odlišné znalosti, odlišné geografické zázemí a odlišné zájmy, a díky přítomnosti obou v místnosti byl kurz mnohem zajímavější pro všechny strany.

Účastníci pocházeli převážně z evropských zemí (přes 70 % účastníků), s výrazným zastoupením ze Španělska, Česka, Nizozemska a Belgie, ale zahrnovali také významné zastoupení účastníků z Jižní a Severní Ameriky (po zhruba 4 %) a dalších částí světa, o čemž svědčily diskuse čerpající z příkladů z Indonésie, Mexika, Řecka a Austrálie. Toto geografické rozložení si vyžádalo cílené přizpůsobení: Platforma Moodle nabízela pro každou lekci materiály v několika jazycích a diskusní místnosti po skončení webinářů byly organizovány podle jazyků (angličtina, španělština, čeština, francouzština, němčina a nizozemština), aby se zajistilo, že se i účastnictvo, které nepreferuje diskuze v angličtině, bude moci plně zapojit. Během webinářů byl k dispozici také simultánní tlumočnický servis.

Předchozí znalosti post-růstových konceptů se mezi účastnictvem značně lišily, jak jsme ověřili prostřednictvím dotazníků před samotným kurzem. Zatímco někteří přišli s hlubokou znalostí těchto rámců, pro jiné to byla první zkušenost, což ztěžovalo přizpůsobení hloubky obsahu všem úrovním současně. Tato heterogenita byla řešena vrstveným přístupem k materiálům: základní texty přístupné nováčkům spolu s doplňkovými zdroji pro ty, kteří se chtěli ponořit hlouběji, a to v různých formátech – články, videa,

podcasty – a v několika jazycích. Na platformě Moodle kurzu byl rovněž zveřejněn glosář klíčových pojmů, aby všichni měli společné chápání terminologie. Cílem bylo poskytnout **více vstupních bodů**, aby se účastnictvo mohlo zapojit podle svých vlastních znalostí a zájmů, místo aby zaostávali nebo nebyli dostatečně stimulováni.

2.3 Obsah jednotlivých lekcí

Lekce 0 – Úvod do post-růstových měst

Před zahájením šesti tematických lekcí bylo účastnictvo pozváno k úvodní lekci, jejíž cílem bylo vytyčit koncepční základy kurzu. Na rozdíl od týdenních webinářů byla lekce 0 realizována výhradně prostřednictvím předtočeného videa a glosáře umístěného na platformě Moodle, což účastnictvu umožnilo přistoupit k první živé lekci se společným základním porozuměním.

Úvodní krátké video sestávalo z rozhovorů se třemi vědkyněmi, jejichž práce tvoří základ agendy post-růstových měst. Katherine Trebeck, spoluzakladatelka Wellbeing Economy Alliance, představila hlavní argument pro přeorientování ekonomik na lidskou prosperitu namísto materiálního rozmachu. Federico Savini, docent environmentálního plánování na Amsterodamské univerzitě a zakladatel Post-Growth Cities Coalition, vysvětlil, proč města nejsou neutrálními scénami pro růstovou ekonomiku, ale patří mezi její hlavní hnací síly, a proč jsou zároveň nejslibnějšími místy pro transformaci. Imogen Hamilton-Jones, odborná spolupracovnice v LSE Cities, nabídla kritický pohled na HDP jako měřítko pokroku a na výhodu blízkosti a občanské hustoty, díky nimž jsou města jedinečně úrodnou půdou pro experimenty v oblasti post-růstového přístupu. Tyto tři rozhovory společně nastolily dvě základní otázky, jimiž se zbytek kurzu zabýval v hloubce jednotlivých sektorů: Co znamená post-růst a proč je důležitý v městském měřítku? Doprovodný glosář představil klíčové pojmy (např. ekosociální krize, dostatečnost, dekomodifikace, občiny aj.), které se opakovaly ve všech šesti lekcích.

Lekce 1 – Demokracie a péče

Úvodní lekce, pořádaná organizací **Oikos**, nastavila koncepční tón celého kurzu. Lekce představila strukturální vztah mezi kapitalismem a krizemi přírody, péče a demokracie – a vytvořila tak spojovací linku, která se prolínala všemi následujícími lekcemi. Dva hostující přednášející se podrobněji věnovali konkrétním aspektům tohoto rámce. Profesorka Vera Zamagni z Univerzity v Bologni představila italský model sociálních družstev jako příklad kolektivně organizované péče, a to i prostřednictvím právně uznávané formy, v níž se příjemci podílejí na správě. Éric Piolle, starosta Grenoblu, popsal infrastrukturu participativní demokracie ve městě – systém šesti mechanismů zahrnující participativní rozpočty, právo občanů klást otázky, nezávislé občanské rady, domy pro obyvatele čtvrtí a proces tvorby dlouhodobé vize (Grenoble 2040). V rámci této sekce byl také představen zkušební provoz čtyřdenního pracovního týdne ve Valencii (Španělsko) jako politický nástroj k řešení nedostatku času a k vytvoření prostoru pro péči a občanský život.

Následující diskuse se zabývala napětím mezi občanskou iniciativou a institucionální odpovědností – kolik lze požadovat od dobrovolnictva a co musí zaručit stát – a také tím, jak mohou progresivní města

spolupracovat s méně nakloněnými státními vládami, což je otázka, která rezonovala zejména u účastnictva ze zemí s rigidní státní správou.

Lekce 2 – Energie

Sekce věnovaná energii, kterou pořádal **Transnational Institute**, zasadila kurz do kontextu globální debaty o energetické transformaci a zároveň zpochybnila její dominantní rámování. Sekce byla zahájena tvrzením, že rozšiřování obnovitelných zdrojů energie sloužilo spíše k napájení rostoucí spotřeby než k nahrazení fosilních paliv, protože energetické trhy řízené ziskem odstraňují motivaci ke snižování poptávky – tato kritika přímo aplikovala logiku dostatečnosti představenou v předchozí sekci. Dva odborníci z praxe poté tuto argumentaci podložili konkrétními příklady. Ellie Radcliffe z Carbon Coop popsala jejich práci v Manchesteru, kde se prostřednictvím spolupráce mezi městskými aktéry a členstvem komunity snaží o demokratizaci energetické transformace a zlepšení energetické účinnosti domácností. Chris Vrettos z REScoop představil evropské hnutí energetických družstev a argumentoval, že energetické komunity díky svému demokratickému řízení, orientaci na dostatečnost a strategickému síťování představují skutečné nástroje pro post-růstovou transformaci.

Následující diskuse se zaměřila na otázku, která se táhla celým kurzem: Je prioritou rozšířit výrobu energie z obnovitelných zdrojů, nebo celkově snížit energetickou poptávku? Účastnictvo z prostředí se špatnou infrastrukturou rozvodné sítě nebo extrémní energetickou chudobou přineslo důležité pohledy na globální nerovnost argumentů o dostatečnosti, které předpokládají základní úroveň adekvátního přístupu k energii. To vedlo k širší debatě o spravedlnosti v rámci energetické transformace a o složitosti zajištění přístupu k energii při současném snižování poptávky.

Lekce 3 – Bydlení

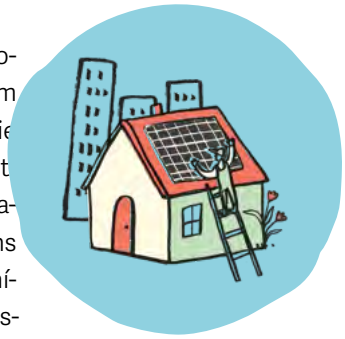

Sekce věnovaná bydlení, kterou pořádala **organizace NaZemi**, se zabývala jedním z politicky nejkontroverznějších témat celého kurzu: globální bytovou krizí a rozšířeným přesvědčením, že řešením je stavět více bytů. Petr Kodenko Kubala z Ústavu sociologie Akademie věd České republiky představil environmentální a sociální kritiku dominantního přístupu a argumentoval, že bytová krize je v zásadě krizí komodifikace a financizace, nikoli krizí nabídky. Dva hostující řečníci představili alternativní cesty. Steph Collins z CATU (Irský svaz nájemníků) popsal práci v rámci komunitního organizování nájemníků jako prostředek k budování politické síly mezi těmi, kteří jsou nejvíce postiženi nejistotou bydlení. Gerlinde Gutheil-Knopp-Kirchwald z Rakouské federace bytových družstev s omezeným ziskem (Austrian Federation of Limited-Profit Housing Associations) představila institucionální model se stoletou tradicí, který spravuje jeden milion bytů a přebytky reinvestuje do svého poslání, místo aby je rozděloval akcionářstvu. To se dá považovat za funkční příklad dekomodifikace ve velkém měřítku.

Tato sekce silně rezonovala u účastníků z odlišných kontextů, což odráželo společnou zkušenost s tím, že bydlení se stává stále méně dostupným. Nejvýraznějším tématem diskuse byly náklady a obtíže spojené s pronájmem v kontextech se slabou regulací a to, jak by tento problém mohly řešit silnější veřejné

vlastnictví a regulační rámce – tato obava se ukázala jako široce sdílená. Sociodemografické rozdíly mezi účastnictvem – ti, kteří si pronajímají bydlení v soukromém sektoru, ti v dotovaném bydlení, ti, kteří se pohybují na postsocialistických trzích s bydlením – formovaly konkrétní úhly pohledu, z nichž se lidé zapojovali do diskuse, ale celková dynamika spočívala spíše v kolektivním uznání systémového problému než v polarizaci ohledně řešení. Nejúčinnějším pedagogickým krokem se ukázalo být uvádění konkrétních historických i současných příkladů – Vídeň, Miethäuser Syndikat v Německu, bytová družstva ve Švýcarsku – namísto spoléhání se pouze na strukturální argumenty.

V diskusních skupinách vyplynulo obzvláště pozoruhodné zjištění: Stejný systém současně produkuje jak lidi bez domova, tak obrovské zásoby prázdných bytů. Tento rozpor ukázal na strukturální povahu krize.

Lekce 4 – Potraviny

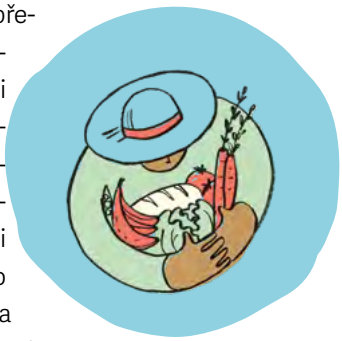

Sekce věnovaná potravinám, kterou pořádala **organizace FUHEM**, poskytla systémový přehled o agroindustriálním modelu výroby potravin a jeho ekosociálních dopadech, přičemž jako alternativní organizační rámec představila agroekologii. Dva hostující řečníci tento přehled doplnili několika příklady. Andrea Calori se zabýval rolí komunálních potravinových politik, přičemž čerpal z poznatků měst zapojených do Milánského paktu o městské potravinové politice a z širší evidence týkající se integrovaného řízení městského zásobování potravinami. Nerea Morán zmapovala spektrum komunitních alternativ v rámci celého zemědělsko-potravinářského řetězce – od městských zahrad a školních jídelen po solidární potravinové banky, paběrkovací sítě a spotřebitelská družstva – přičemž vycházela především z příkladů ze španělských měst a zároveň je propojovala s širšími evropskými trendy.

Zapojení účastnictva bylo po celou dobu zasedání velmi vysoké, proběhla živá diskuse a padlo více otázek, než bylo možné v daném čase zodpovědět. Největší ohlas měla diskuse o tom, jak rozšířit iniciativy vycházející zdola: Účastnictvo nezajímala otázka, zda alternativy existují – z diskuse jasně vyplynulo, že ano, a to v hojném množství –, ale jaká kombinace občanské angažovanosti a městské politiky je zapotřebí k tomu, aby se z izolovaných iniciativ stal transformovaný potravinový systém. V každém případě si účastnictvo odneslo klíčový poznatek, že v jejich městech již probíhá mnoho potravinových post-růstových iniciativ, které však zůstávají málo vzájemně propojené a nedostatečně viditelné.

Lekce 5 – Městská mobilita

Sekce věnovaná mobilitě, kterou pořádalo **IPE**, představila tři příklady v různých měřítkách a s různými výchozími body, z nichž všechny ilustrují, jak mohou města transformovat své dopravní systémy přerozdělením prostoru na ulicích a přesunutím politické pozornosti od osobních automobilů. Herbert Tiemens popsal 25letou transformaci Utrechtu: Postupný, kumulativní proces investic do cyklistické infrastruktury, přesunu automobilového provozu na vnější okruhy a výstavby nových obytných čtvrtí, které byly od samého počátku projektovány s minimem parkovacích míst – vše vyvrcholilo vizí 10minutového města pro rok 2040. Tena Šarić Rukavina ze záhřebských Cyklistických odborů (Sindikat biciklista) ukázala, jak dlouhodobé úsilí občanské společnosti kombinující práci na technických opatřeních, mobilizaci veřejnosti, volební kampaně a zapojení do oficiálních plánovacích procesů může změnit

politickou vůli a institucionální praxi i ve městech, která začínají za nepříznivých podmínek. Sergi Cot Cantalosella z Girony představil průkopnickou post-růstovou dohodu uzavřenou s Univerzitou v Gironě, organizacemi Research & Degrowth a Dark Matter Labs a popsal, jak participativní procesy týkající se nové nízkoemisní zóny ve městě proměnily potenciální odpor v širokou veřejnou podporu této reformy.

Tato sekce potvrdila obecně platné ponaučení: U bydlení i mobility platí stejná analogie. Výstavba dalších jízdních pruhů pro auta neřeší dopravní zácpy, stejně jako výstavba dalších bytů neřeší bytovou krizi. Obojí vyžaduje spíše přerozdělování orientované na dostatečnost než rozšiřování nabídky.

V diskusních skupinách proběhla bohatá debata o subjektivním pocitu bezpečnosti – o skutečnosti, že to, zda se ulice jeví cyklistkám a chodcům jako bezpečnější, závisí stejně tak na sociální hustotě a přítomnosti komunity jako na infrastruktuře – a o kontraintuitivním zjištění, že čtvrti s omezeným provozem jsou před zavedením opatření obvykle vnímány s obavami, ale po jeho zavedení jsou přijímány s nadšením.

Lekce 6 – Demokratické technologie

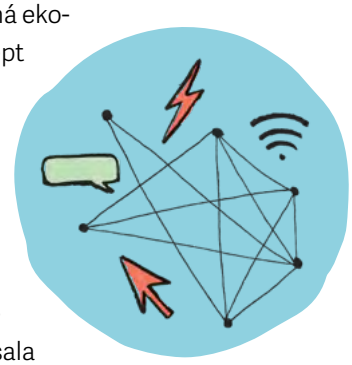

Závěrečná sekce se zabývala digitální infrastrukturou, na níž do velké míry současná ekonomika stojí. Zajistila ji organizace **Commons Network**, která představila koncept digitálních občin a argument, že technologie není neutrální – její design, vlastnictví a struktura řízení buď podporují, nebo podkopávají demokratické a na dostatečnost orientované ekonomické směrování. Sujith Nair, spoluzakladatel protokolu Beckn, představil příklad otevřené interoperabilní digitální infrastruktury, která byla od samého počátku navržena ve prospěch veřejného blaha, nikoli ve prospěch monopolní platformy. Tato interoperabilita byla prezentována jako způsob, jak čelit extraktivistické logice dominantních platforem, kde síťové efekty koncentrují hodnotu a moc. Anna Julià Verdaguer z organizace Som Mobilitat popsala technologické družstvo v Katalánsku, které kombinuje demokratické řízení s praktickými službami v oblasti mobility, čímž dokázala, že komunitní ekonomika a digitální inovace nejsou ve vzájemném rozporu.

Tato sekce posloužila jako účinný závěrečný rámec kurzu: Vnesla digitální dimenzi do debaty o post-růstu a explicitně propojila správu technologií s ostatními oblastmi, kterým se věnovaly předchozí týdny. Družstevní forma se zde, stejně jako v každé sekci, jevila jako ústřední institucionální nástroj – v tomto případě aplikovaný na digitální platformy a datové systémy, na nichž jsou všechny tyto sektory stále více závislé.

2.4 Metodika výuky: co fungovalo a co ne

V průběhu všech šesti setkání byl zaveden jednotný metodický formát (s drobnými úpravami v průběhu kurzu): úvodní prezentace pořádající partnerské organizace, na kterou navázali dva či tři hostující přednášející představující příklady přístupů zdola a shora, následována moderovanou diskusí s otázkami a odpověďmi vycházející z dotazů účastnictva zaslaných v chatu. Na závěr vždy proběhly vícejazyčné diskusní skupiny pro vzájemné sdílení. Tato struktura se osvědčila jako účinný způsob, jak spojit koncepční základy s konkrétními příklady a jak poskytnout prostor pro vyjádření účastnictva, aniž by byla obětována hloubka obsahu. Ve všech šesti lekcích zajišťoval moderování stejná osoba – Shaun Matsheza z TNI – a

tato kontinuita se ukázala jako zásadní pro propojení týdenních témat a pro zajištění soudržné linie celého kurzu.

Několik **konkrétních postupů** se v průběhu jednotlivých sezení ukázalo jako obzvláště účinných:

- Předběžné seznámení externích přednášejících s jasnou strukturou online živých lekcí, jasným pořadím a vymezením jejich role zásadně ovlivnilo kvalitu a soudržnost všech lekcí.
- Nahrávání stručných shrnutí spolu s materiály ze živého semináře na Moodle výrazně zvýšilo přístupnost přípravných materiálů.
- Využití oddělených místností s nabídkou otevřených otázek umožnilo, aby se diskuse ubíraly směrem k tématům, která účastnictvo samo nastolí, což bylo obzvláště cenné pro diskutování z odlišných sociopolitických perspektiv účastnictva.
- Nástroje pro emodži a reakce v reálném čase během prezentací poskytovaly facilitujícím okamžitou zpětnou vazbu o tom, které body rezonovaly a které vyvolávaly zmatek, což umožňovalo okamžité reakce při streamování.

V jednotlivých sezeních se také objevilo několik společných **výzev**:

- Z technického hlediska způsobilo sloučení prezentací moderátorstva a přednášejících do jedné sady zbytečné koordinační potíže; zachování samostatných sad je jednoduché vylepšení, které stojí za to důsledně zavádět.
- Jedna lekce obsahovala hostující řečníky, kteří prezentovali ústně bez vizuální podpory, což se pro účastnictvo ukázalo jako náročné pro udržení pozornosti. Prezentace poskytují kognitivní oporu, která je důležitá zejména v mnohojazyčném prostředí, a zajištění toho, aby všichni řečníci používali vizuální doprovodné materiály, je jednoduché vylepšení s významným dopadem na přístupnost.

2.5 Účast, zapojení a mezinárodní učebna

Jedním z nejvýraznějších rysů kurzu byla šíře a kvalita zapojení účastnictva. Program sledovalo přes 1 000 lidí; živé webináře po celou dobu přitahovaly aktivní účast v chatu a v sekci otázek a odpovědí; fóra na platformě Moodle vyvolávala diskusi mezi jednotlivými lekcemi, včetně vláken založených účastnictvem a příspěvků od lidí, kteří se živých sezení nemohli zúčastnit.

Témata, která vyvolala nejtrvalejší zapojení, se v jednotlivých lekcích měnila, ale soustředila se kolem několika opakujících se témat. V lekcích věnovaných energetice a potravinám byla ústřední otázkou škálovatelnost: Účastnictvo se doptávalo, co by bylo zapotřebí k přechodu od experimentů na úrovni komunity k transformaci v měřítku celého města či celé země. V sekci věnované bydlení byla důležitou součástí diskuse debata o vlastnictví, a to právě proto, že odhalila předpoklady, které kurz zpochybňoval. V sekci věnované mobilitě dominovala otázka politické vůle: Důkazy o tom, že změna je možná i za nepříznivých podmínek, vzbudily u účastnictva touhu pochopit, co je nutné změnit, aby k transformaci mohlo dojít.

Ve vícejazyčných diskusních skupinách se soustavně objevovaly postřehy, které v plenárních diskusích nevypluly na povrch. Diskusní skupiny v rámci lekce o potravinách rozvinuly téma propojování iniciativ zdola s politiky, kteří jim jsou nakloněni – což je vztahová a strategická otázka, kterou formální prezentace neřešily. Diskusní skupiny v rámci sekce o energetice nastolily výzvu organizování se v hluboce rozdělených či konzervativních komunitách a obtížnost demokratických přístupů v kontextech s nízkou

občanskou důvěrou. Pracovní skupiny zabývající se bydlením se vrátily ke strukturálnímu rozporu mezi bezdomovectvím a prázdnými byty. Pracovní skupiny zabývající se mobilitou zkoumaly subjektivní pocit bezpečí, světelné znečištění a proces zvykání, díky němuž se čtvrti s nízkým provozem mění z obávaných na vítané.

Tyto rozhovory ilustrují něco, co je obtížné napodobit ve vzdělávacích prostředích zaměřených na jediný kontext nebo jediný sektor: Mezinárodní učebna vytváří druh komparativních znalostí, které účastnictvo nemůže generovat individuálně. Účastník z Řecka, který se seznamoval s energetickými družstvy v Belgii, účastnice z Indonésie, která na fóru o potravinách sdílela praktiky komunitního skladování obilí, účastník z Chorvatska, který čerpal z vídeňského modelu bydlení – tyto vzájemné inspirace patřily k cenným prvkům kurzu.

3 ZÍSKANÉ DOVEDNOSTI A VZÁJEMNÉ UČENÍ

3.1 Kompetence rozvinuté v rámci programu

Vzdělávací programy zaměřené na post-růst čelí výzvě, kdy znalosti, které se snaží předat, nejsou primárně technické nebo procedurální, ale transformativní. Vyžadují od účastníků a účastnic, aby zpochybnili předpoklady, které možná zastávali po léta, aby viděli souvislosti mezi problémy, které chápali jako oddělené, a aby rozpoznali alternativy, které možná odmítali jako okrajové nebo příliš utopické, ačkoli jsou nezbytné pro potřebnou transformaci. Kompetence rozvinuté v rámci tohoto programu byly právě tohoto kvalitativního charakteru – nešlo tolik o osvojení si souboru znalostí, jako spíše o získání rámců, sebedůvěry a souvislostí, které mění způsob, jakým účastnictvo přistupuje ke svému profesnímu a občanskému prostředí.

V průběhu šesti setkání se vynořily čtyři vzájemně se překrývající dimenze učení.

Koncepční kompetence: nahlížení na město optikou post-růstu

Nejzásadnější změnou, o kterou se kurz snažil, byla změna analytická: schopnost chápat městské problémy (nedostupnost bydlení, energetickou chudobu, nedostatek potravin, ulice pohlcené auty, demokratickou apatii, monopol platforem a další) jako související projevy ekonomického modelu závislého na růstu. Na konci kurzu se účastnictvo seznámilo se společnou terminologií – dekomodifikace, občiny, dostatečnost, městský metabolismus, demokratické řízení, ekosociální krize – a vidělo, jak je každý pojem zakotven v konkrétních příkladech napříč různými oblastmi. Tato mezisektorová gramotnost je vzácná: Většina politické a advokační práce je organizována sektorově a souvislosti mezi bydlením, potravinami, energií a digitálním řízením jsou zřídka explicitně zdůrazňovány. Kurz tyto souvislosti zviditelnil.

Souvisejícím koncepčním přínosem byla větší sebedůvěra při kritickém přistupování k mainstreamovým rámcům. Několik lekcí přímo zpochybňovalo široce rozšířené předpoklady: že výstavba více bytů vyřeší bytovou krizi, že rozšíření obnovitelných zdrojů energie stačí pro spravedlivou energetickou transformaci, že chytré technologie činí města demokratičtějšími. Účastnictvo tak z kurzu mohlo odejít vybaveno analytickými nástroji ke zpochybňování těchto předpokladů, zároveň ale ne jen tak, aby je reflexivně začalo odmítat, ale aby se ptalo,, čí zájmům slouží, co opomíjejí a jaké existují alternativy. Toto kritické povědomí se obzvláště jasně projevilo v lekci o demokratických technologiích: Účastnictvo se dozvědělo nejen to, že existují alternativy k dominantním platformám, ale také to, proč jsou dominantní digitální technologie strukturálně v souladu s logikou akumulace – jak jejich navržení, modely vlastnictví a správa reprodukují extraktivistickou dynamiku, kterou se post-růst snaží překonat.

Analytické kompetence: posuzování alternativ

Druhá úroveň učení se týkala schopnosti kriticky hodnotit post-růstové alternativy. Kurz v každé lekci záměrně představoval příklady jak zdola tak shora, a vyzýval účastnictvo, aby zvážilo podmínky jejich realizovatelnosti, jejich omezení a politickou a organizační práci potřebnou k jejich udržení a rozšíření. Pět dimenzí transformace v rámci post-růstového přístupu, které byly identifikovány v lekci věnované energii – vzdělávání a rozvíjení dovedností, transformace toků zdrojů směrem k soběstačnosti, demokratické řízení, strategické síťování a orientace na systémovou změnu – poskytlo praktický rámec, který účastnictvo mohlo aplikovat napříč sektory: Nešlo jen o to, „zda toto družstvo existuje", ale „zda má takové řízení, strategickou kapacitu a vnější podporu, aby mohlo přispět ke skutečné transformaci".

Tato analytická hloubka byla částečně výsledkem mezinárodního rozsahu kurzu. Setkání se stejnou institucionální formou – například bytovými družstvy – v různých národních kontextech zviditelnilo jak jejich společnou logiku, tak jejich místní specifičnost. Účastnictvo si tak mohlo vyvinout nuancovanější vnímání toho, co je možné jednoduše přenést do jiných kontextů a co je hluboce zakořeněno v konkrétních právních, politických nebo kulturních podmínkách.

Akční kompetence: propojení znalostí s praxí

Důležitý praktický rozměr učení se hůře dokumentuje, a to to, jak kurz změnil jednání účastnictva. Z reflexí partnerských organizací na dotazovanou zpětnou vazbu účastnictva vyplynula řada akčně orientovaných výsledků: Některé účastnictvo bylo motivováno k větší aktivitě v družstvech – projevilo zájem o energetickou komunitu, zapojilo se do potravinového družstva, stali se členy sdružení nájemníků. Jiní využili materiály z kurzu a příklady přednášejících ve své vlastní advokační činnosti, při komunikaci s veřejností nebo při předkládání návrhů politik. Státní úřednice se seznámily s modely (bytovými družstvy s omezeným ziskem, mechanismy participativní demokracie, kritérii agroekologického zadávání veřejných zakázek), které mohly prozkoumat z hlediska jejich relevance pro své vlastní místní institucionální kontexty.

Kurz také rozvinul specifickou akční kompetenci, a to schopnost pracovat napříč rozdílným kontextům. Spojení aktivistek z nevládních organizací, úředníků místní samosprávy, akademických pracovníků a členek družstev v jednom vzdělávacím prostoru vyžaduje určitou diskursivní flexibilitu – schopnost překládat mezi různými styly vyjadřování, uznávat protichůdné zájmy, aniž by se opouštěly společné cíle, a nacházet společnou řeč v politických otázkách mezi lidmi s odlišnými zájmy. Nejedná se pouze o politické dovednosti. Jsou to dovednosti v rámci post-růstového přístupu, protože transformace popsané v kurzu mohou nastat pouze prostřednictvím právě tohoto druhu zapojení více zainteresovaných stran.

Mezikulturní kompetence: kontextualizace globálního v lokálním

Z mezinárodního charakteru kurzu vyplynula čtvrtá kompetence. Během šesti týdnů se účastnictvo seznámilo s příklady z Vídně, Barcelony, Grenoblu, Utrechtu, Záhřebu, Girony, Manchesteru, Boloně, Dublinu a dalších míst – stejně jako s příspěvky účastnictva z Brazílie, Mexika, Kanady, Austrálie, Indie a dalších zemí. Toto prostředí dovolilo prohloubit citlivost účastnictva vůči kontextu namísto utužování představy o univerzalistických řešeních. Debata o veřejném vlastnictví v rámci sekce věnované bydlení byla vnímána zcela odlišně účastnictvem, které mělo vzpomínky na poskytování bydlení v socialistické éře, než těmi ze zemí se silnými sociálnědemokratickými tradicemi. Diskuse o dostatečnosti v rámci sekce věnované

energii vyvolala otázky globální spravedlnosti ze strany účastnictva z regionů, kde je přístup k energii stále zcela nedostatečný. Příklady v sekci věnované mobilitě předpokládaly městskou hustotu a občanskou infrastrukturu, které nejsou univerzální.

Naučit se zvládat toto napětí mezi univerzálností a nezmenšitelnou specifičností místních podmínek je samo o sobě kompetencí. Chrání před mechanickým aplikováním modelů napříč kontexty a buduje druh reflexivní solidarity, kterou mezinárodní hnutí potřebují: namísto vnucování jediné šablony trpělivé srovnávání experimentů, z nichž si každý kontext může selektivně a kriticky čerpat.

3.2 Vzájemné učení: hodnota mezinárodní učebny

Jedním z aspektů kurzu, který byl napříč všemi šesti lekcemi a ve všech zpětných vazbách účastnictva trvale vysoce hodnocen, byla zkušenost se vzájemným učením se společně s kolegyněmi a kolegy z různých zemí, sektorů a pozic. Toto vzájemné učení bylo důležitým prvkem koncepce kurzu. Na konci každého sezení byl vyhrazen čas na diskusi v menších skupinách o navrhovaném tématu, přičemž každá skupina mohla mít maximálně 5 účastnic a účastníků. Místnosti byly označeny tak, aby si účastnictvo mohlo vybrat nejen podle jazykových preferencí, ale později také podle času, který chtěli věnovat diskutovanému tématu. Někteří účastníci tak mohli diskutovat i déle, než byla původně slíbená délka přednášky.

Mezinárodní učebna přináší specifický druh získávání znalostí. Srovnávací poznatky shromažďované v reálném čase lidmi s přímou zkušeností z různých kontextů jsou tímto způsobem doprovázené společnou reflexí nad probraným obsahem.

V průběhu kurzu bylo patrných několik konkrétních forem vzájemného učení. V diskusních místnostech účastnictvo sdílelo příklady ze svých vlastních měst a regionů, které se v oficiálních prezentacích neobjevily (místní družstva, městské experimenty, kampaně občanské společnosti), čímž prostřednictvím svých vlastních znalostí rozšířili informace předávané kurzem. Na fórech Moodle si účastnictvo kladlo otázky navzájem i přednášejícím a diskuse, které se rozvinuly kolem nejkontroverznějších témat – klady, zápory či dokonce vlastní pocity například z obsazování budov, právní rámce pro agroekologickou politiku, vhodná role odborů v přechodu k post-růstové ekonomice – byly díky dialogu zahrnujícímu různé národní perspektivy obsahově bohatší. Skupina na Signal, založená po skončení kurzu, také dovolila účastnictvu pokračovat v těchto rozhovorech i mimo rámec formálního programu.

Vzájemné učení se v online prostředí neodehrává automaticky. Vyžaduje záměrné vytváření vhodného prostředí: diskusní místnosti rozdělené podle jazyků, aby účastnictvo mohlo volně hovořit; otevřené otázky, které vybízejí ke sdílení zkušeností spíše než k předvádění se; kulturu vzdělávacího prostoru, v níž účastnictvo cítí, že jejich znalosti jsou ceněny stejně jako znalosti pozvaných přednášejících. Kurz do těchto podmínek investoval a kvalita vzájemné výměny mezi účastnictvem tuto investici odrážela.

Přechody k post-růstu v evropských městech těžko uspějí izolovaně. Sdružení nájemnictva v Záhřebu se může poučit od bytového družstva v Curychu; rada pro potravinovou politiku v Bilbau se může poučit od stejné iniciativy v Miláně; energetická komunita v Manchesteru se může učit od sítí REScoop v Belgii. Kurz tím, že na šest týdnů svedl tyto aktéry do stejného vzdělávacího prostoru, spoluvybudoval **mezinárodní infrastrukturu solidarity a vzájemného učení**, kterou tyto transformace potřebují. Vztahy, které se mezi účastnictvem mohly vytvořit, příklady přesahující národní kontexty či pocit sdíleného projektu přesahujícího rozdíly patří mezi trvalé přínosy tohoto realizovaného vzdělávacího programu.

3.3 Aplikovatelnost mimo učebnu

Vzdělávací program plní pouze část svého cíle. Kurz to proto od počátku jasně zdůrazňoval: Závěrečný e-mail účastnictvu představil kurz jako začátek a vyzval je, aby zůstalo v kontaktu, sdílelo to, co se naučilo, a hlavně znalosti uplatňovalo ve svých kontextech.

Jedním z charakteristických rysů kurzu byla škála iniciativ zdola, které byly představeny v průběhu všech šesti lekcí – energetické komunity, svazy nájemníků, potravinová družstva, cyklistické odbory, bytová družstva, digitální občiny. Účastnictvo bylo výslovně povzbuzováno, aby prozkoumalo a navázalo kontakt s podobnými iniciativami ve svých lokalitách, přičemž kurz sloužil jako mapa toho, co již existuje, a jako výchozí bod pro zapojení. Kurz také poskytl společný jazyk a rámec pro diskuse, schopnost zasadit místní boj za bydlení do širší analýzy financializace nebo propojit komunitní zahradu s rámcem potravinové suverenity, což mění politickou váhu těchto aktivit a sebevědomí, s jakým se za ně jejich aktéři a aktérky mohou zasazovat.

Pro účastnictvo působící v institucích – úřednice místní samosprávy, státní úředníky, politické poradkyně – kurz nabídl něco obzvláště cenného: konkrétní, zdokumentované příklady politik, které fungují, čerpané z srovnatelných kontextů. Model bydlení s omezeným ziskem, Milánský pakt o městské potravinové politice, Gironská dohoda o post-růstu, mechanismy participativní demokracie v Grenoblu, to všechno jsou již realizované programy s prokazatelnými výsledky.

V rámci kurzu vznikla také sada zdrojů jako nahrané lekce, materiály na platformě Moodle či seznamy doporučené literatury v několika jazycích, které účastníci mohli sdílet s kolegyněmi a kolegy, využít ve svých vlastních vzdělávacích aktivitách nebo se k nim vracet jako k referenčním materiálům. Všichni účastníci byli rovněž povzbuzováni k vyplnění svého online profilu na platformě Moodle, aby mohli najít potenciální kolegyně ve svých regionech, což se také ukázalo jako dobrý podnět pro další spolupráci mezi účastnictvem. Několik účastníků uvedlo, že plánují sdílet obsah kurzu se svými organizacemi, využít konkrétní příklady při předkládání návrhů politik nebo připravit místní workshopy s využitím materiálů z kurzu. V tomto smyslu přesahuje vzdělávací dopad kurzu rámec těch, kteří se ho přímo zúčastnili.

4 ZÍSKANÉ ZKUŠENOSTI A KRITICKÁ REFLEXE

4.1 Ke koncepci programu

Sektorová struktura: silné stránky a omezení. Rozhodnutí uspořádat kurz kolem šesti základních potřeb namísto jediného zastřešujícího rámce se ukázalo jako jedna z jeho největších předností. Přilákalo to účastnictvo prostřednictvím konkrétních, reálných problémů a postupně budovalo systémové myšlení. Zároveň se tak zabránilo tomu, aby byl kurz vnímán jako ideologicky exkluzivní: Někdo, kdo se angažuje v bytových družstvech nebo v městské potravinové politice, se mohl s materiálem seznámit, aniž by se musel ztotožňovat s označením „post-růst", a často si odnesl širší rámec, než s jakým přišel. Sektorový přístup se osvědčil i u publika složeného z různých zainteresovaných stran: Tím, že se v jednotlivých lekcích zabývaly různé sektory, zabránil tomu, aby se tvůrci politik odpojili, když měli pocit, že daná lekce „není jejich oblast", a podpořil mezisektorový dialog, který účastnictvo shledalo skutečně plodným.

Zároveň šířka šesti oblastí během šesti týdnů ponechávala omezený čas na hloubkové prozkoumání kterékoli z nich. Každé sezení mohlo představit pojmy, uvést dva či tři příklady a zahájit diskusi, nemohlo však podrobně rozebírat technickou, právní či organizační složitost žádné konkrétní alternativy. To je vhodné pro obecný modul určený k vybudování společného slovníku a motivace, znamená to však, že kurz zůstává u daného tématu na úvodní úrovni. Místní moduly šité na míru, popsané v další části, byly navrženy tak, aby toto omezení překonaly tím, že se s konkrétními skupinami zainteresovaných stran zabývaly konkrétními oblastmi hlouběji. Zpočátku jsme plánovali delší lekce, abychom se mohli tématům věnovat podrobněji, avšak na základě preferencí účastnictva vyjádřených v prvním mezinárodním dotazníku, který jsme zveřejnili, jsme se rozhodli tento formát více přizpůsobit možnostem účastnictva.

Online formát: co se získalo a co se ztratilo. Realizace kurzu online umožnila dosáhnout rozsahu a geografického dosahu, které by při prezenční formě nebyly dosažitelné: Více než tisíc lidí z desítek zemí se současně zapojilo do stejného programu. Díky tomu byl kurz také bezplatný, čímž byla odstraněna významná překážka účasti. Vícejazyčné místnosti na Zoomu a materiály na platformě Moodle v nejméně čtyřech jazycích ještě více rozšířily přístupnost.

Samozřejmě kvalita vzájemných kontaktů v diskusních online místnostech, ačkoli je upřímná, se liší od té, která vzniká ve sdíleném fyzickém prostoru během rezidenčního programu nebo celodenního workshopu. Neformální výměny, rozhovory u kávy, navázání kontaktu na chodbě, se online neodehrávají stejným způsobem, a přitom právě tam často vznikají nejtrvalejší vztahy a spolupráce. Několik partnerských organizací zaznamenalo, že účastnictvo, které se seznámilo v diskusních místnostech, vyjádřilo přání setkat se osobně, a skupina na Signal, založená po skončení kurzu, představovala pokus o udržení kontaktů, které online formát sice vytvořil, ale které se ještě plně neupevnily.

Platforma Moodle a nevyužitý potenciál. Platforma dobře plnila svou základní funkci jako úložiště materiálů a prostor pro diskusi po skončení jednotlivých sezení. Formát otevřeného fóra pro otázky a odpovědi se však ukázal jako méně podnětný, než organizátorstvo doufalo: Většina aktivity se soustředila do 48 hodin bezprostředně po každém webináři a trvalá výměna mezi účastnictvem byla omezená. Přepracování zapojení do fóra, například pomocí online komentářů pod konkrétními materiály, strukturovaných podnětů, které vybízejí spíše ke sdílení zkušeností než k kladení otázek, nebo diskusních vláken založených na obsahu vytvořeném účastnictvem, by v budoucích iteracích pravděpodobně vedlo k bohatší a trvalejší interakci.

4.2 K pedagogice post-růstu

Výzva v podobě heterogenity. Kurz, který je bezplatný, otevřený a propagovaný v mnoha různých sítích, přiláká účastnictvo s velmi odlišnou úrovní předchozích znalostí, z různých profesních kontextů a s různou mírou obeznámenosti s rámcem post-růstu. Rozmanitost účastnictva byla jednou z největších předností kurzu. Vytváří to však skutečnou pedagogickou výzvu: Jak přizpůsobit obsah tak, aby byl přístupný nováčkům, aniž by nudil někoho, kdo se v oblasti post-růstové politiky pohybuje dlouhodobě?

Nejúčinnější reakcí na tuto výzvu byla strategie vrstvených materiálů: základní četba přístupná všem, doplňkové zdroje pro ty, kteří se chtějí ponořit hlouběji, a to v různých formátech a jazycích, aby se účastnictvo mohlo zapojit na své vlastní úrovni. To sice napětí zcela nevyřešilo, živý webinář se ze své podstaty obrací na všechny najednou, ale rozložilo tuto výzvu na asynchronní části kurzu, kde je možné přizpůsobit tempo individuálním potřebám. Budoucí ročníky by mohly zvážit explicitnější segmentaci: krátký průzkum před začátkem kurzu k identifikaci pozadí účastnictva, následovaný přizpůsobenými návrhy na přípravu, by mohl účastnictvu pomoci dospět k lépe kalibrovanému výchozímu bodu, aniž by se snížila rozmanitost smíšeného publika. Doplňkovou strategií, zvláště účinnou u lekcí zabývajících se pojmy, které byly pro většinu účastnictva neznámé (například digitální občiny a otevřená interoperabilita), bylo udržovat vysvětlení co nejjednodušší a nejdostupnější a opakovat klíčové myšlenky v různých stylech v průběhu celé lekce. Zatímco přístup s vrstvenými materiály řeší heterogenitu prostřednictvím hloubky a rozlišení formátů, tento přístup ji řeší prostřednictvím srozumitelnosti a opakování při živém přednesu: Zajišťuje, že klíčové pojmy pochopí i nováčci, aniž by se tím pohrdalo těmi, kteří mají větší znalosti.

Jak zacházet s odporem a spornými předpoklady. Výchozí předpoklady části účastnictva byly kurzem v některých lekcích explicitně zpochybňovány. Kritika konsensu „stavět více" v sekci o bydlení, a to jak z environmentálního, tak z ekonomického hlediska, vyvolala odpor u účastnic a účastníků, kteří vlastnili investiční nemovitosti nebo kteří k přístupu k bydlení přistupovali z meritokratického úhlu pohledu. Argumentace v rámci semináře o energetice ve prospěch „dostatečnosti", tedy snižování celkové poptávky po energii namísto pouhé náhrady obnovitelnými zdroji, byla zpochybněna účastnictvem, které upřednostňovalo přístup k energii v kontextech, kde nebyla splněna základní úroveň adekvátního zásobování. Nejedná se o překážky učení; jsou to produktivní napětí, která při správném zacházení prohlubují porozumění. Společným ponaučením napříč všemi sekcemi bylo, že konkrétní příklady jsou přesvědčivější než strukturální argumenty: ukázat, že vídeňský model neziskového bydlení funguje prakticky jedno století a spravuje již milion bytů, je účinnější než abstraktní argumentace ve prospěch dekomodifikace.

Práce s politickou představivostí. Jednou z nejčastějších reflexí napříč partnerskými organizacemi bylo, že účastnictvo přišlo s velkou touhou po příkladech – ne jen po důkazech, že současný systém selhává, ale po příkladech, že alternativy existují, fungují a lze na nich stavět. Kurz byl koncipován právě na základě tohoto poznatku a vše nasvědčuje tomu, že to bylo správné. Účastnictvo, které přišlo se skepticismem vůči myšlenkám post-růstu, se nestalo stoupenci pouze díky koncepčním argumentům; zapojili se, když se setkali se starostou popisujícím participativní demokracii ve svém městě v praxi, nebo s organizátorem nájemníků vysvětlujícím, jak jejich odborová organizace změnila politickou vůli ve městě, které dříve nereagovalo na požadavky v oblasti bydlení. Historická představivost – Vídeň, družstva Mondragon, italské hnutí sociálních družstev – byla stejně cenná pro rozšíření obzoru toho, co je institucionálně možné.

4.3 K rozmanitosti evropských kontextů

Jedním z nejvíce podceňovaných rozměrů společné evropské diskuze o post-růstu je míra, v jaké zdánlivě sdílené pojmy nesou v různých národních kontextech velmi odlišné politické a historické konotace. Kurz odhalil několik těchto rozdílů a stojí za to je výslovně uvést pro kohokoli, kdo by chtěl tento program napodobit.

Rozdíly mezi Východem a Západem v otázkách veřejného vlastnictví a státu. Účastnictvo z postsocialistických zemí, zejména z Česka, Polska a dalších středoevropských a východoevropských kontextů, přineslo výrazně odlišné postoje k veřejnému vlastnictví, kolektivnímu zajišťování služeb a roli státu než účastnictvo ze západoevropských sociálnědemokratických zemí. Pro některé z nich znamenala nedávná historická zkušenost se státním socialismem, že návrhy týkající se veřejného bydlení, veřejných energetických služeb nebo komunitního řízení nepůsobily jako radikální alternativy, ale spíše jako nevítaný návrat do minulosti. V těchto kontextech byl výraznější meritokratický přístup k bydlení – myšlenka, že si lidé mají dobré bydlení zasloužit, místo aby na něj měli nárok. To není důvod k tomu, abychom se vyhýbali agendě post-růstu; je to důvod k tomu, abychom věnovali pozornost specifickým historickým důvodům, proč určité návrhy rezonují odlišně, a abychom se zaměřili na příklady a argumenty, které tuto propast lépe překlenují: organizování nájemnictva, které nevyžaduje kladný postoj vůči státu; bytová družstva s omezeným ziskem, která jsou soukromými organizacemi s veřejným posláním; komunitní družstva, která kladou důraz na autonomii a kolektivní sebeurčení spíše než na státní zajištění.

Rozdílné institucionální kapacity. Ne všechna města vycházejí ze stejných institucionálních podmínek a kurz občas vyvolával frustraci u účastnictva z prostředí, kde se prezentované příklady jevily jako nedosažitelné. Město bez tradice občanské participace, se slabým družstevním sektorem, s městskou samosprávou aktivně nepřátelskou vůči post-růstovým myšlenkám nebo s právním rámcem, který neuznává mnoho z diskutovaných institucionálních forem, takové město nemůže jednoduše přenést model Grenoblu nebo cyklistickou strategii Utrechtu. Kurz byl pro tyto účastníky nejužitečnější tehdy, když nabízel nejen příklady konečného stavu, ale i cestu k němu: 25letý oblouk transformace Utrechtu, desetiletí postupného prosazování zájmů cyklistických odborů v Záhřebu předtím, než se změnily politické podmínky, pomalou a trpělivou práci na budování organizačních kapacit, než se stala možná institucionální změna.

Role národního kontextu. Několik diskusí ilustrovalo napětí mezi tím, co je dosažitelné na úrovni samosprávy, a tím, co blokují národní politické rámce. Progresivní městská samospráva může zavést participativní rozpočty, agroekologické veřejné zakázky a cyklistickou infrastrukturu; nemůže však jednostranně zbavit svůj trh s bydlením komoditního charakteru, zavést regulaci energetické soběstačnosti ani

vytvořit národní zákon o družstvech. Účastnictvo působící ve městech s vstřícnými místními samosprávami, ale nepřátelským národním kontextem, což je vzorec, který se opakoval v mnoha zemích, shledalo kurz užitečným pro identifikaci toho, co je možné na místní úrovni, a pro vypracování argumentů pro změnu národní politiky. I zde byla cenná mezinárodní dimenze: důkaz, že někde v rámci EU politika existuje a funguje, má jinou politickou váhu než teoretický návrh.

5 MÍSTNÍ MODULY NA MÍRU

5.1 Odůvodnění a koncepce modulů na míru

Obecný online modul byl navržen tak, aby oslovil široké a rozmanité publikum po celé Evropě – s cílem vytvořit společnou terminologii, představit inspirativní příklady a podpořit mezinárodní dialog mezi lidmi, kteří by se jinak možná nikdy nesetkali. V tomto ohledu byl úspěšný. Kurz, který oslovuje stovky zainteresovaných stran najednou a je poskytován online v rámci týdenních devadesátiminutových sezení, však nemůže zvládnout vše. Nemůže se podrobně zabývat specifickými výzvami konkrétního města. Nemůže vytvořit podmínky pro trvalou osobní diskusi mezi lidmi, kteří sdílejí stejnou čtvrť, obec nebo místní politické prostředí. A nemůže převést obecné koncepty do konkrétních strategií a spojenectví, které místní přechody k post-růstovému modelu skutečně vyžadují.

Právě tuto mezeru mělo zaplnit šest místně přizpůsobených modulů. Zatímco obecný modul se pohyboval horizontálně napříč Evropou a šesti tematickými oblastmi, moduly na míru se pohybovaly vertikálně: do konkrétních měst, konkrétních komunit a ke konkrétním problémům. Každá partnerská organizace navrhla a realizovala svůj vlastní místní modul, přičemž vycházela z koncepčního rámce představeného v obecném kurzu, ale obsah, formát a metodiku přizpůsobila potřebám svého konkrétního kontextu.

Důvod pro tuto strukturu se dvěma moduly odráží základní přesvědčení projektu, a to že přechody k post-růstu nelze importovat zvenčí. Příklady z Vídně, Utrechtu nebo Grenoblu, které se v obecném modulu ukázaly jako inspirativní, nejsou šablonami k napodobení, ale důkazem, že alternativy jsou možné a stojí za to si je představit. Jsou důkazem, který je třeba přeložit, zasadit do kontextu a propojit se specifickými institucionálními podmínkami, politickými kulturami a komunitními kapacitami každého města. Moduly přizpůsobené konkrétním potřebám byly prostorem pro tento překlad.

Navzdory rozmanitosti kontextů bylo všech šest modulů koncipováno na základě souboru **společných principů**.

Prvním z nich bylo **zapojení různých zainteresovaných stran**. Každý modul záměrně sdružoval účastnictvo z různých oblastí – úředníky místní samosprávy, organizace občanské společnosti, družstva, zástupkyně komunit, sociální podnikatele či odborářky (v závislosti na konkrétním případě). Základním předpokladem projektu je, že přechod k post-růstovému modelu vyžaduje demokratickou legitimitu a demokratická legitimita zase vyžaduje aktivní účast těch, kterých se současné ekonomické uspořádání dotýká nejvíce – včetně komunit z marginalizovaných čtvrtí, které byly při náboru účastnictva ve všech šesti městech prioritou. Shromáždění různých aktérů na jednom místě také vytvořilo podmínky pro dialog s účastí více zainteresovaných stran, který bude nakonec nutné udržovat v širším měřítku při tvorbě post-růstových politik.

Druhým společným principem byla **orientace na akci**. Na rozdíl od obecného modulu, který byl strukturován především kolem budování znalostí, byly moduly na míru navrženy tak, aby účastnictvo vedly k praktickému zapojení: identifikaci místních strategií, mapování stávajících iniciativ, navazování kontaktů mezi lidmi zabývajícími se souvisejícími problémy a rozvíjení sebedůvěry a jazykových dovedností potřebných k prosazování post-růstu v jejich konkrétním institucionálním prostředí.

Třetím principem bylo **budování důvěry**. Shromáždění aktérek a aktérů s odlišnými zájmy, odlišnými vztahy k institucionální moci a odlišnými předchozími znalostmi o post-růstu vyžaduje více než jen dobře navrženou agendu. Vyžaduje to facilitaci, která vytváří prostor pro neshody, aniž by tím znemožnila dialog, která bere vážně obavy těch, kteří jsou nejvíce skeptičtí, a která v průběhu času buduje takový vztahový základ, na němž se může rozvíjet skutečná spolupráce. Moduly na míru zahrnovaly 15 až 36 hodin výuky rozložených do několika sezení či formátů právě proto, že tento druh důvěry nelze vybudovat za jediný den.

5.2 Šest místních modulů

Transnational Institute (TNI) – Transformace energetiky (online)

- **Účastnictvo:** Modul shromáždil 46 mezinárodních účastníků, kteří zastupovali širokou škálu sektorů, včetně nevládních organizací, zastánců určitých politických směrů, studentstva, úřednic místní samosprávy, aktivistek, akademických pracovníků, odborářek a učitelů.
- **Metodika:** Modul, realizovaný v online formátu, kombinoval 8 hodin živých sezení s 16 hodinami asynchronní interakce prostřednictvím platformy Padlet a přípravných textů. Koncepce využívala vzájemnou výměnu mezi účastnictvem prostřednictvím kombinace individuálních diskusí, malých diskusních skupin, diskusí účastnictva s odbornými přednášejícími a vyhrazených prostorů pro reflexi. Zásadní bylo, že facilitující se vědomě vyhýbali vstupu do diskusních skupin, aby eliminovali mocenské dynamiky a podpořili volné vyjadřování mezi účastnictvem.
- **Klíčové poznatky:** Účastnictvo prohloubilo své porozumění systémovému přístupu k energetickému sektoru a dospělo k závěru, že neexistuje jediná cesta k energetické transformaci. Setkání zdůraznila význam deprivatizace, veřejného vlastnictví a demokratizace pro post-růstovou budoucnost. Dále poukázala na to, jak dekoloniální přístup vyžaduje ukazatele snižování poptávky (např. zmenšení velikosti autobaterií za účelem snížení globální těžby lithia), aby se urychlila spravedlivá transformace.
- **Získané poznatky:** Rozhodující je budování důvěry již v rané fázi; vyhrazení času v první sekci na to, aby se účastnictvo představilo ve dvojicích, výrazně zvýšilo jejich zapojení. Využití interaktivních nástrojů pro průběžnou spolupráci, jako je Padlet, před a po živých sekcích úspěšně podpořilo kolektivní vzájemné učení.

Oikos – Další krok: Od udržitelnosti k dostatečnosti (Gent a Leuven)

- **Účastnictvo:** V každém z těchto dvou belgických měst se modulu zúčastnilo 25 lidí představujících širokou mezigenerační a profesní směs. Součástí skupin byli studující, architektky a pracovníci sociálních organizací, spolu s „zkušenou odbornicí" (osobou s vlastní zkušeností s chudobou, proškolenou k sdílení svého pohledu).
- **Metodika:** Program sestával z 18hodinového prezenčního programu rozloženého do tří večerních sezení po 3 hodinách v každém městě. Metodika se vyhýbala nadměrnému spoléhání se na rozsáhlé

přednášky odborníků a odbornic a soustředila se na stručné vstupy, na které bezprostředně navazovaly strukturované dialogy. Účastnictvo bylo konfrontováno s konkrétními, směrodatnými otázkami ohledně toho, jak radikálně transformovat místní městské systémy.

- **Klíčové poznatky:** Zásadním poznatkem bylo, že budování nadějných post-růstových alternativ vyžaduje vědomé rozšiřování kolektivní představivosti. Účastnictvo si všimlo hluboké materiální provázanosti mezi bydlením, energií a zásobováním potravinami. Navíc se objevil jasný konsenzus ohledně kritického nedostatku místních společných prostor, které by komunitám umožňovaly scházet se a řešit konkrétní potřeby sousedství.
- **Získané poznatky:** Společná tvorba přináší inspirativní a soudržné návrhy, je-li efektivně vedena stručnými a prakticky použitelnými podněty odbornic a odborníků; udržení počtu účastnictva kolem 25 osob vytvořilo bezpečné a vyrovnávající prostředí pro rozmanité občanské profily.

FUHEM – Workshopy o potravinách, mobilitě, bydlení a post-růstu ve městech (Madrid)

- **Účastnictvo:** Workshopů se zúčastnilo přes 40 lidí, což odráželo směs různých zainteresovaných skupin z akademické sféry, organizované občanské společnosti, odborů, spotřebitelských sdružení a místních a regionálních zastupitelů. Marginalizované skupiny obyvatelstva byly zapojeny prostřednictvím zástupců a zástupkyň různých organizací.
- **Metodika:** Modul, který trval 15 hodin rozložených do tří prezenčních setkání, využíval odborné aktivizační přednášky, kola rychlé diagnostiky a cvičení zaměřená na vytvoření plánu postupu. Strategické simulace (například „Co byste udělali, kdybyste měli moc?“) byly využity k zakotvení strukturálních návrhů do zvládnutelných opatření na úrovni města.
- **Klíčové poznatky:** Workshop věnovaný potravinám odhalil velkou logistickou zranitelnost Madridu a poukázal na jeho téměř úplnou závislost na dovozu potravin. V oblasti bydlení účastnictvo dospělo k závěru, že nejistota pramení z finanční spekulace a z toho, že investiční fondy považují bydlení za reálný majetek, nikoli z nedostatku nabídky. Mobilita byla identifikována jako uvězněná v automobilově orientované kulturní představě, hluboce zakořeněné na technických vysokých školách. Ačkoli byly tyto tematické workshopy oddělené, ukázalo se, že tyto výzvy jsou neoddělitelně propojené a často vyžadují mezisektorová řešení.
- **Získané poznatky:** Využití územní diagnostiky založené na datech je zásadní pro převedení abstraktních konceptů post-růstu do bezprostředních materiálních potřeb. Rámování strukturálních změn kolem pojmu „sociální spravedlnost“ namísto technického termínu „post-růst“ pomáhá obejít ideologický nápor a vybudovat společnou základnu.

Commons Network – Komunitní ekonomika (Amsterdam)

- **Účastnictvo:** Modul byl navržen na míru pro místní komunitní iniciativy, aktivní aktérstvo v sousedství a představitelstvo samosprávy působící v ohrožených městských oblastech, konkrétně se zaměřoval na amsterdamské čtvrti North a South-East.
- **Metodika:** Osnovy, strukturované do série šesti prezenčních setkání, spojovaly kritickou reflexi s rozvojem taktických dovedností. Pedagogické jádro spočívalo v mapování sítí a konfliktů, komunitním rozvoji založeném na silných stránkách (Asset-Based Community Development) a v „přístupu vzájemných zisků“ (Mutual Gains Approach), zaměřeném na vybavení místních aktérů strategickými vyjednávacími dovednostmi.

- **Klíčové poznatky:** Modul se přímo vypořádal s převládající „únavou ze sousedství", pramenící z historické vytěžující spolupráce s městskou samosprávou. Poskytl nástroje k budování odolných místních ekonomických praktik zakořeněných v péči, což aktérkám a aktérům umožnilo prosazovat návrhy bez vnitřní růstové logiky.
- **Získané poznatky:** Vzdělávání v oblasti transformace v marginalizovaných kontextech vyžaduje propojení obecných ekonomických teorií s přímými, na dovednostech založenými nástroji, které komunitám umožňují vyjednávat s veřejnými institucemi na rovnocenné úrovni.

NaZemi – Komunitní odolnost (Jablonec nad Nisou)

- **Účastnictvo:** Semináře se zúčastnilo 20 osob, které jsou hluboce zakořeněny v místním prostředí: zaměstnanci místní samosprávy, volené zástupkyně, představitelkyně sociálního podnikání, pracovníci neziskových organizací, pedagožky, členstvo aktivních místních sdružení a osadních výborů a zástupce etnické menšiny.
- **Metodika:** Tento intenzivní 24hodinový workshop kombinoval stručné teoretické vstupy (2 hodiny denně) s participativními aktivitami vedenými facilitujícími. Účastnictvo aktivně mapovalo místní socioekonomické toky a procvičovalo si dovednosti v oblasti komunitního organizování na místní úrovni. K zvládání emočního stresu spojeného s veřejným vystupováním facilitující využívali nenásilnou komunikaci a další inkluzivní prvky transformativního vzdělávání.
- **Klíčové poznatky:** Účastnictvo získalo praktické pochopení toho, jak rozšiřovat své komunity prostřednictvím aktivního organizování a jak sledovat a vizualizovat místní ekonomické toky. Setkání dovolila posílit individuální odhodlání k budování ekonomické odolnosti založené na spolupráci inspirované rámcem budování komunitního bohatství (Community Wealth Building).
- **Získané poznatky:** Vzdělavatelstvo se musí profilovat spíše jako partnerstvo než jako vševědoucí odbornictvo a uznat účastnictvo jako odborníky a odbornice na jejich místní kontext. Práce v malých skupinách se ukázala jako vysoce účinná při tlumení dominantních hlasů a zajištění toho, aby byl vyslechnut každý názor.

IPE – Perspektivy za hranicemi růstu (Záhřeb)

- **Účastnictvo**: Modulu se zúčastnilo 20 osob, zejména městských zastupitelů a členek městské správy, dále zástupkyň nevládních organizací a družstev, výzkumníků zabývajících se post-růstem a odbornic na dané téma.
- **Metodika**: Modul proběhl prezenčně v rámci dvou 8hodinových sezení. První sezení přistupovalo k výzvám města holisticky s využitím modelu ekonomie koblihy: Po úvodních příspěvcích odborníků účastnictvo pracovalo ve třech skupinách s moderátorkou na identifikaci problémů pro městské plánování v kontextu post-růstového přístupu, na závěr následovala plenární diskuse. Druhé zasedání se zabývalo otázkami potravin, energie, bydlení a mobility v rámci méně formální struktury; odborník představil aktuální situaci v každém sektoru a následně proběhla polostrukturovaná diskuse.
- **Klíčové poznatky**: Účastnictvo prohloubilo své porozumění modelu ekonomie koblihy jako nástroji městského plánování a aplikovalo jej napříč sektory, aby zmapovalo jejich vzájemnou provázanost při budování odolnosti vůči klimatickým změnám. Dlouhodobé plánování se ukázalo jako klíčový nástroj pro utváření dnešních politik a zároveň pro položení základů pro radikálnější zásahy v budoucnosti. V rámci diskusí napříč sektory účastnictvo identifikovalo opakující se slepá místa: Stávající postupy ke

snižování ekologické stopy a zlepšování veřejných služeb často zůstávají navzájem izolované, což vyžaduje koordinovanější úsilí na úrovni samosprávy, aby došlo k systémové změně.

- **Získané poznatky**: Klíčovým poznatkem bylo, že v rámci finančního a institucionálního systému, který je stále závislý na růstu, je nejschůdnější cestou „hackování na mikroúrovni": využití stávajících politických rámců k zavádění radikálnějších postupů zevnitř – od ekologicky produkovaných potravin ve veřejných institucích až po upřednostňování cyklistiky a veřejné dopravy před používáním automobilů. Tyto postupné zásahy budují přijetí ze strany veřejnosti a demonstrují výhody přístupů založených na post-růstu, avšak hlubší systémová změna vyžaduje mezisektorovou koordinaci, která zatím z velké části chybí.

5.3 Dynamika zapojení více zainteresovaných stran: společné poznatky

Navrhování inkluzivních vzdělávacích prostorů pro rozmanité občanské profily

Moduly na míru ukázaly, že úspěšný vzdělávací proces v duchu post-růstového přístupu vyžaduje spojení velmi rozmanité a mezisektorové skupiny účastníků, od zaměstnanců místní samosprávy, volených představitelek a akademických pracovnic až po odbory, zastupitelstvo sociálního podnikání a aktivistství z řad občanské společnosti. Workshopy především prokázaly, že zapojení zranitelných nebo marginalizovaných skupin jako jsou romské a ukrajinské menšiny v Česku, občané s vlastní zkušeností s chudobou v Belgii a sousedská sdružení ze zranitelných čtvrtí v Madridu a Amsterdamu, je zásadní pro zakotvení transformace v reálných životních podmínkách.

Začlenění těchto rozmanitých aktérek a aktérů odhalilo rozdílné výchozí podmínky místní důvěry. Zatímco některá města těží z přirozeně pozitivního a oblíbeného vztahu mezi občany a místní samosprávou, jiná městská prostředí se musela výslovně vypořádat s „únavou sousedství" vyplývající z historické spolupráce s veřejnými institucemi. Spojit tyto kontrastní pozadí pod jednou střechou vyžadovalo metodiky, které zohledňovaly systémové nerovnosti, jako je například obrovský rozdíl v dostupnosti zdrojů mezi sociálními hnutími a velkými investičními fondy podporovanými centrálními finančními institucemi, a aktivně usilovaly o vybudování horizontální, sdílené sítě od základů.

Pedagogické strategie pro demokratizaci participace

Zásadním společným poznatkem celého partnerství je, že tradiční, dlouhé odborné prezentace nedokážou zaujmout publikum složené z různých zainteresovaných stran; moduly naopak vzkvétaly, když se používaly stručné vstupy následované strukturovanými, akčně orientovanými dialogy. Aktivní účast však může být psychicky i emocionálně náročná pro zúčastněné strany, které nejsou zvyklé sdílet své názory nebo mluvit před velkou skupinou. Aby tuto zátěž zvládli, osvědčilo se lektorujícím použití konkrétních pedagogických rámců, které účastnictvu pomáhaly porozumět svým pocitům a vyrovnat se s nimi, spolu s jasným ujištěním, že vystupování na veřejnosti je zcela dobrovolné.

Pro další vyvážení dialogu byly v rámci workshopů nasazeny různé praktické nástroje:

- **Práce v malých skupinách:** Práce ve dvojicích nebo v menších podskupinách se ukázala jako vysoce účinná při tlumení dominantních hlasů a zajistila, že názory všech účastnic a účastníků mohly být plně vyslyšeny a sdíleny.
- **Časově omezené diagnostické úlohy a simulace:** Využití rychlých diagnostických kol a interaktivních simulací v podobě hraní rolí pomohlo proměnit abstraktní debaty v konkrétní praktické příklady.
- **Strukturované plány vs. volná debata:** Facilitující zaznamenali neustálé balancování mezi tím, že odbornictvu poskytovali volnost přispívat na základě svých zkušeností, a udržováním přísného strukturálního toku, aby se workshopy nezvrhly v nestrukturované povídání nebo se neztratily v naprosté složitosti vzájemně propojených krizí.

Kromě toho zvládání nerovnováhy moci mezi institucionálními aktéry a místními občany vyžadovalo vědomé přehodnocení vlastní autority facilitujících v rámci vzdělávacího prostoru. Vzdělavatelé se naučili, že musí aktivně odbourávat představu o lektorovi jako o vševědoucím odborníkovi a výslovně povzbuzovat skupinu k uznání toho, že skutečnými odborníky a odbornicemi na místní kontext jsou samotní zúčastnění.

Navíc díky použití různých metod (např. malých skupinových místností pro účastnictvo bez přítomnosti facilitujících), které zajistily, že účastnictvo mohlo volně diskutovat, aniž by se cítilo hodnoceno, se facilitujícím podařilo vytvořit bezpečné a rovnocenné prostředí, kde mohli lidé s různými občanskými profily s respektem zpochybňovat zavedené představy a klást si náročné výzvy.

Vyrovnávání se s ideologickými napětími a sjednocení ohledně materiálních realit

Prostředí s účastí různých zainteresovaných stran přirozeně vyvolalo významné ideologické debaty týkající se mechanismů přechodu k post-růstovému modelu. Nejvýraznější třenice se objevily kolem následujících os:

- **Důvěra ve stát a veřejné vlastnictví:** Koncept zespolečenštění a veřejného poskytování služeb vyvolal intenzivní debatu kvůli výrazně odlišným vztahům k státu a historické důvěře ve stát, které panovaly mezi mezinárodním účastnictvem.
- **Geopolitika dostatečnosti mezi Severem a Jihem:** Diskuse odhalily skryté napětí ohledně toho, zda přístupy založené na nízké poptávce nebo energetické dostatečnosti představují vnucování ze strany Globálního Severu, jsou-li aplikovány v kontextu Globálního Jihu, kde základní přístup zůstává nedostatečný.
- **Tržní proveditelnost versus dekomodifikace:** V odvětvích, jako je bydlení, účastnictvo vyjádřilo hluboký odpor vůči strukturální realitě, že zvýšení nabídky nevede ke snížení cen, pokud je ponecháno v rukou spekulativního trhu.

Aby bylo možné tyto konflikty řešit, aniž by došlo k přerušení dialogu, umožnili facilitující plnou volnost při vyjadřování pochybností a využili specializované strategické vyjednávací nástroje, jako je například přístup vzájemných zisků (Mutual Gains Approach), ke zmapování rozcházejících se zájmů a sladění institucionálních návrhů se skutečnými potřebami dané čtvrti.

Moduly nakonec prokázaly, že nejúčinnějším způsobem, jak překonat ideologické třenice nebo odpor vůči abstraktní terminologii, je zakotvit učební plán v konkrétní územní a na datech založené diagnostice. Tím, že tyto bezprostřední materiální potřeby zasadily do společné osy sociální spravedlnosti a kolektivního blahobytu namísto technických či ideologických post-růstu pojmů, se skupinám s různými zájmy podařilo najít společnou řeč a společně vytvořit soudržné a slibné plány pro svá města. Poslední společné ponaučení se týkalo nepostradatelné role politické vůle v rámci městských správ. I v kontextech, kde místní samospráva obecně sympatizuje s myšlenkami post-růstu, absence výslovného institucionálního závazku ztěžuje smysluplné zapojení a pokrok závisí na nalezení spojenců v rámci správy – což je proces, který vyžaduje trvalé budování důvěry, vyjednávání a prosazování zájmů. Tam, kde politická vůle existovala, působila jako multiplikátor pro vše ostatní, čeho se moduly snažily dosáhnout.

6 DOPORUČENÍ PRO REPLIKACI PROGRAMU

Následující doporučení vycházejí z postřehů partnerských organizací, zpětné vazby účastnictva a vzorců, které byly zaznamenány v průběhu všech šesti setkání. Jsou určena pedagožstvu, organizacím občanské společnosti a místním samosprávám, které zvažují realizaci podobného programu.

	K návrhu programu
1	Používejte sektorovou strukturu zakotvenou v základních potřebách spíše než rámování post-růstem. Rozšiřuje to dosah, zabraňuje samovýběru zúčastněných a buduje systémové myšlení prostřednictvím toho, co je účastnictvu známé.
2	Kombinujte obecný modul přístupný širokému publiku s moduly přizpůsobenými místním podmínkám, které se podrobněji zabývají konkrétními oblastmi. Tyto dva formáty se vzájemně doplňují, nejedná se o alternativy.
3	Od samého začátku počítejte s omezeními online formátu. Zapracujte záměrné momenty pro navazování kontaktů mezi účastnictvem, zvažte hybridní nebo prezenční prvky, pokud to zdroje dovolí, a investujte do infrastruktury pro udržování kontaktů po skončení kurzu (chatové skupiny, sítě absolventstva).
4	Přepracujte zapojení do fóra: Nahraďte otevřená vlákna s otázkami a odpověďmi přímými komentáři ke konkrétním materiálům a strukturovanými podněty, které vybízejí ke sdílení zkušeností.

	K obsahu a přednášejícím
5	Upřednostňujte konkrétní příklady před strukturálními argumenty, zejména u posluchačstva, pro které je koncept post-růst nový. Historické příklady rozšiřují politickou představivost; současné příklady poskytují replikovatelné modely.
6	V každé lekci prezentujte příklady jak zdola, tak shora, a jasně vysvětlete podmínky, které umožnily jejich úspěšnou realizaci.
7	Všechny přednášející předem důkladně informujte: Sdělte jim strukturu sekce, pořadí vystoupení, profil účastnictva a širší rámec kurzu. Prezentace moderátorky a přednášejících udržujte oddělené.
8	Zajistěte, aby všichni přednášející používali vizuální podpůrné materiály. V mnohojazyčném prostředí představují prezentace významnou kognitivní a jazykovou pomůcku.

	K diverzitě a inkluzi
9	Poskytujte materiály v různých úrovních hloubky a v různých formátech (text, video, podcast) v několika jazycích. Nabízejte účastnictvu s různým zázemím více vstupních bodů.
10	Při přípravě zohledněte sociodemografickou heterogenitu skupin účastnictva, zejména u témat bydlení, energetiky či veřejného vlastnictví, u nichž se materiální zájmy účastnictva liší. Vytvořte prostor pro tuto heterogenitu, namísto abyste ji zplošťovali.
11	Věnujte pozornost rozdílům mezi Východem a Západem a Severem a Jihem v tom, jak rezonují návrhy na období po růstu. Investujte do příkladů a argumentů, které překračují tyto rozdíly, a vybírejte řečnictvo, jejichž kontexty reprezentují rozmanitost účastnictva.

	K vzájemnému učení a navazujícím aktivitám
12	Považujte vzájemné učení za klíčový výstup, nikoli za vedlejší efekt. Investujte do návrhu pracovních skupin, vícejazyčného moderování a kultury fóra, aby byla výměna mezi účastnictvem co nejbohatší.
13	Vytvořte jasné cesty od kurzu k akci: propojení s družstvy, sítěmi, místními kampaněmi a politickými procesy. Kurz mění způsob uvažování lidí; infrastruktura pro navazující činnosti utváří to, co dělají.

Příloha A
Slovníček klíčových pojmů

Post-růst

Post-růst představuje vizi prosperující ekonomiky, ve které mají lidé naplněny všechny své základní potřeby, aniž by přitom ekonomika překračovala planetární meze nebo byla dokonce závislá na nekonečném ekonomickém růstu. Existuje přitom mnoho různých post-růstových přístupů a myšlenek. Označení post-růst tedy zahrnuje koncepty jako například nerůst (degrowth), ekonomika blahobytu (wellbeing economy) či ekonomie koblihy (doughnut economics).

Závislost na růstu

V dnešní ekonomice založené na růstu je neustálá ekonomická expanze považována za nezbytnou. Bez ekonomického růstu běžně rychle přichází stagnace, nezaměstnanost a krachy firem. Růst sám o sobě naopak vytváří nerovnosti, zrychluje vyčerpávání přírodních zdrojů a vede k mnoha dalším škodlivým dopadům. Přechod k post-růstové ekonomice, která zaručuje dobrý život pro všechny, znamená přechod k ekonomickému systému, který není závislý na ekonomickém růstu.

Ekosociální krize

Ekosociální krize popisuje souběh několika krizí dohromady – ekologické, sociální, politické, rasové – přičemž všechny zároveň vychází z kapitalistického uspořádání. Ekosociální krize zdůrazňuje, jak socioekonomické faktory vedou k překračování planetárních mezí. Tento koncept dává důraz na to, jak struktury, instituce, aktéři a mocenské vztahy, které tvoří globální kapitalismus, současně posilují degradaci životního prostředí a prohlubují nerovnosti.

Jak se prolínají rasismus, sexismus a kapitalismus

Kapitalismus se opírá o přístup k levné pracovní síle a zdrojům, které si částečně zajišťuje prostřednictvím systémových nerovností. Tímto způsobem se kapitalismus, rasismus a sexismus prolínají: kapitalistické systémy jsou závislé na rasových a rodových hierarchiích a zároveň je posilují. Tyto hierarchie ospravedlňují nerovnoměrné rozdělení zdrojů a marginalizují určité skupiny obyvatelstva. Tato intersekcionální perspektiva zpochybňuje představu, že pouhá diverzita (např. rodová či rasová) v samotné vládnoucí třídě může odstranit rasismus nebo sexismus, a místo toho zdůrazňuje potřebu řešit samotné systémové vzorce.

Planetární meze

Planetární meze představují devět vědecky definovaných limitů, v jejichž mezích může lidstvo bezpečně žít, aniž by došlo k destabilizaci planetárních systémů Země. Překročení těchto mezí zvyšuje riziko vyvolání rozsáhlých, potenciálně nevratných environmentálních změn, které by mohly narušit schopnost planety zajistit lidem prosperující prostředí k životu.

Dostatečnost

Pojem dostatečnost odkazuje na koncept, ve kterém má každý a každá přístup k dostatečným zdrojům a službám, aby uspokojili své každodenní potřeby, přičemž toto naplnění zůstává v planetárních mezích. Dostatečnost vypadá v různých kontextech odlišně: V bohatších zemích může dostatečnost znamenat racionalizaci poptávky nebo spotřeby, aby byla umožněna globální spravedlnost, a to za nastavení ekonomiky tak, aby všichni lidé mohli žít kvalitní a blahobytný život. V chudších zemích může vyžadovat zvýšení spotřeby, aby byly uspokojeny základní lidské potřeby.

Dekomodifikace

Dekomodifikace je proces, při kterém jsou zboží, služby, myšlenky nebo práce vyňaty z logiky trhu a jejich cílem se stává uspokojení konkrétních potřeb namísto vytváření zisku. Tento proces je protikladem komodifikace, která je ústředním prvkem ekonomického systému založeného na růstu, kde se dříve bezplatné nebo neziskové entity, jako jsou služby, myšlenky, příroda nebo práce, neustále transformují na komodity pro tržní výměnu, aby umožnily růst ekonomiky.

Občiny a občinace

Občiny (commons) jsou samosprávné, komunitou řízené procesy správy zdrojů a vztahů. Občinace (commoning) je proces kolektivního využívání, správy a budování komunity, který nabízí postkapitalistickou praxi podporující sociální vztahy nad rámec tržní logiky. Občiny byly zapomenutým sektorem našich společností a naší ekonomiky a poskytují prostor, ve kterém si komunity píší vlastní pravidla. Občiny předpokládají spoluaktivitu, komunikaci a demokratické řízení. Odvádějí nás od lineárního myšlení a individualismu směrem k ekosystémům a vztahům.

Komunitní ekonomika

Komunitní ekonomika slouží komunitě prostřednictvím lokálního zakotvení, sdíleného vlastnictví a inkluzivního rozhodování. Prosperita se neměří hrubým národním produktem, ale kolektivním blahobytem a prosperitou. Ekonomická a sociální hodnota se nevytěžuje mimo oblast, ale zůstává v komunitě, která ji vytvořila.

Budování komunitního bohatství

Budování komunitního bohatství (Community wealth building) si klade za cíl demokratizovat místní ekonomiku a posílit místní komunity tím, že dává družstvům větší roli a využívá velké instituce ve městě nebo sousedství jako „kotvy" pro významné sociální a ekonomické transformativní změny.

Družstva

Družstva jsou páteří komunitní ekonomiky a vytvářejí sociální i ekonomickou hodnotu prostřednictvím sdíleného vlastnictví a kolektivního řízení. Můžeme je najít v mnoha podobách. Existují například spotřebitelská družstva, kde lidé sdružují zdroje, aby společně nakupovali zboží nebo služby, či pracovní družstva, kde pracující kolektivně vlastní společnost a její zisky. Družstva mohou být také aliancemi organizací nebo sousedskými koalicemi. V posledních letech došlo k nárůstu družstev, zejména v odvětvích jako zdravotnictví, energetika a bydlení. Umožňují lidem řešit naléhavé výzvy naší doby a obcházet tradiční tržní a vládní systémy.

Agroekologie

Agroekologie je přístup, který kombinuje vědu, praxi a sociální hnutí s cílem transformovat zemědělsko-potravinový systém v reakci na klimatickou krizi, ztrátu biodiverzity a sociální nespravedlnost. Integruje ekologické zemědělské postupy s principy ekosociální spravedlnosti, zpochybňuje logiku agropodnikání a podporuje potravinovou suverenitu a péči o ekosystémy.

Potravinová suverenita

Potravinová suverenita hájí právo lidí rozhodovat o tom, jak se jejich potraviny produkují a konzumují, a podporuje agroekologické modely, které upřednostňují sociální spravedlnost, udržitelnost a místní produkci před globalizovaným ziskem. Tato vize zahrnuje hlubokou transformaci zemědělsko-potravinového systému, zaručení pracovních práv, přístupu ke zdrojům a společenskou participaci, přičemž agroekologie slouží jako vodítko pro budování spravedlivých, odolných a udržitelných potravinových systémů.

Digitální občiny

Digitální občiny označují digitální zdroje a infrastruktury, které jsou kolektivně vlastněné a demokraticky spravované. Podporují demokratické řízení, digitální autonomii, inkluzivní ekonomický rozvoj a rozmanité a decentralizované digitální prostředí. Digitální občiny nabízejí inkluzivní a opakovaně použitelnou infrastrukturu pro odvětví jako například média, vzdělávání či zdravotnictví a přispívají k rozmanitému a odolnému digitálnímu ekosystému, který je méně zranitelný vůči monopolům a slabým místům v IT infrastruktuře.

Veřejná digitální infrastruktura

Digitální infrastruktura zahrnuje jak fyzickou infrastrukturu, tak digitální komponenty, z nichž většina je v soukromém vlastnictví. Základní digitální technologie musí být pod veřejnou kontrolou, aby byla zajištěna jejich demokratická správa a přístup k nim.

Péče

Péči můžeme chápat jako základní lidskou činnost, která zahrnuje vše, co děláme pro to, abychom udržovali, zachovávali a zlepšovali svět, ve kterém žijeme.

Ekonomika péče

Neoliberální kapitalismus, jak institucionálně, tak ideologicky, podkopává roli péče. Toto znehodnocení péče souvisí s širšími systémy rodového, třídního a rasového vykořisťování, přičemž ženy nesou neúměrnou část břemene. Naproti tomu ekonomika péče staví do centra našeho ekonomického myšlení péči, nikoliv trh. Uznává transformační sílu péče, která zpochybňuje dominantní kapitalistické normy. Vztahy a pečující hodnoty, které jsou jádrem péče, mají transformační potenciál narušit a přetvořit ekonomické systémy.

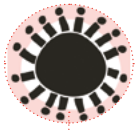

Deliberativní demokracie

Deliberativní demokracie je založena na ideálu, v němž se lidé scházejí na základě rovného postavení a vzájemného respektu, aby diskutovali o politických otázkách, kterým čelí, a rozhodovali o politikách, které ovlivňují jejich životy. Samotná deliberace je chápána minimálně jako vzájemná komunikace, v níž účastníci zvažují a reflektují své preference, hodnoty a zájmy týkající se záležitostí společného zájmu.

Metabolismus měst a venkova

Pokud na města nahlédneme jako na živé bytosti, metabolismus města pak zahrnuje biofyzikální výměny s přírodou. Většina těchto výměn se odehrává mezi městskými oblastmi a venkovským prostředím, ať už v blízkém okolí, nebo ve vzdálených oblastech. Venkovské oblasti zásobují města nezbytnými surovinami a energií a slouží také jako úložiště jejich odpadu.

Příloha B
Bibliografie a zdroje podle modulů

Seřazeno podle lekcí s uvedením formátu (článek, video, podcast) a dostupného jazyka.

https://www.tni.org/files/2026-08/EducationHandbookAnnexB_CZ.pdf

Města jsou klíčovým motorem ekosociální transformace. Jsou epicentry emisí, nerovností a politických rozhodnutí, která určí budoucnost milionů lidí. Ale také centry organizovaných komunit, družstev a místních samospráv schopných rychle jednat.

Jak lze město transformovat zevnitř? Tato příručka shrnuje zkušenosti z projektu Města za hranicemi růstu: mezinárodního vzdělávacího programu realizovaného šesti evropskými organizacemi s podporou programu Erasmus+ Evropské unie. Dokumentuje koncepční rámec post-růstového přístupu aplikovaný na městskou úroveň, obsah a metodiku obecného online kurzu, šest modulů přizpůsobených jednotlivým městům a poznatky získané při spolupráci s více než 1 300 účastníky v Evropě i po celém světě. Je určena všem, kteří chtějí tuto vzdělávací zkušenost pochopit, napodobit nebo přizpůsobit svému vlastnímu kontextu.

Spolufinancováno Evropskou unií

Tato publikace vznikla s finanční podporou Evropské unie. Názory a stanoviska vyjádřená v této publikaci jsou výhradně názory a stanoviska autora a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie nebo Evropské výkonné agentury pro vzdělávání a kulturu (EACEA). Ani Evropská unie, ani EACEA za ně nenesou odpovědnost.